

**FAS OUARZAZAT İLİ TAZNAKHT KASABASI
BERBERİ HALILARININ TASARIMININ
İNCELENMESİ**

Randa LABDAOUI
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Ülkü KÜÇÜKKURT
Ekim, 2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

FAS OUARZAZAT İLİ TAZNAKHT KASABASI BERBERİ
HALILARININ TASARIMININ İNCELENMESİ

Hazırlayan
Randa LABDAOUI

Danışman
Doç. Ülkü KÜÇÜKKURT

AFYONKARAHİSAR 2022

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Fas Ouarzazat İli Taznakht Kasabası Berberi Halılarının Tasarımının İncelenmesi**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/10/2022

İmza

Randa LABDAOUI

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Randa LABDAOUI
	Numarası	180658122
	Anabilim Dalı	Sanat ve Tasarım
	Programı	Sanat ve Tasarım
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Fas Ouarzazat İli Taznakht Kasabası Berberi Halılarının Tasarımının İncelenmesi	
Tez Savunma Sınav Tarihi	20.10.2022	
Tez Savunma Sınav Saati	14:00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğüne kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

FAS OUARZAZAT İLİ TAZNAKHT KASABASI BERBERİ HALILARININ TASARIMININ İNCELENMESİ

Randa LABDAOUI

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANABİLİM DALI**

Ekim, 2022

Danışman: Doç. Ülkü KÜÇÜKKURT

El dokumaları, bir toplumun estetik, dinsel, siyasal, ekonomik, sosyal, coğrafi ve kültürel birikimlerinin sonucu olarak biçimlenir ve kuşaktan kuşağa aktarılır. Her ülke, farklı el dokumaları kültürüyle kendisini diğer ülkelerden ayıran özelliklere sahiptir. Her milletin kendi yaşama şekline uygun, kültür ve dini inancına göre bir dokuma şekli oluşturduğu bilinmektedir. Ouarzazat'nın 80 km güneyinde, büyük Taznakht topraklarında, özgür bir halkın hikâyesi yazılmıştır. Amazigh olarak da adlandırılan Berberiler, Fas'ın ve daha genel olarak Kuzey Afrika'nın en eski sakinleridir. Kendi dilleri, kültürleri vardır ve belirsiz kökenlerinden kimliklerini korumak için mücadele etmektedirler. Amazigh'ın kültüründe önemli bir yeri olan ve bu geleneği nesilden nesille aktaran el dokumaları, günümüze kadar güçlü bir şekilde işlevselliğiyle varlığını sürdürmüştür. Taznakht'taki halı dokumacılığı önemli bir geçim kaynağıdır. Koyundan elde edilen yün, dokumalarda kullanılmış, özellikle Sirwa koyun yetiştiriciliğinin Sirwa Dağı'nda ve çevresinde yaygın olması burada en kaliteli yünlü dokumalarının yapılmasına olanak tanımıştır. Bu çalışmada, Fas'ın Ouarzazat İli'ne bağlı Taznakht Kasabası'nda Berberi halı dokumacılığı hakkında bilgi verilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, Fas kültürünün ayrılmaz bir parçası olan Fas Berberi dokuma sanatını ve özellikle halıları tanıtarak yazılı kaynak haline getirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada alan araştırması, literatür taraması, kaynak kişilerle görüşme yöntemleri kullanılmıştır. Halıların hammaddesi, ilmek türü tespit edilmiş, eni ve boyu ölçülmüştür. Ayrıca atkı, ilmek sıraları sayılmış, renk, desen özellikleri belirlenmiş, halı dokumacılığının yasatılması için önerileri bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Halı, Taznakht, Amazigh, Berberi, el dokumaları.

ABSTRACT

EXAMINATION OF BERBER CARPET DESIGN IN THE KASBAH OF TAZNAKHT IN OUARZAZATE PROVINCE, MOROCCO

Randa LABDAOUI

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ART AND DESIGN**

October, 2022

Advisor: Assoc. Prof. Ülkü KÜÇÜKKURT

Hand weavings reflect a society's aesthetic, religious, political, economical, social, geographical and cultural journey throughout time and passed down from one generation to the next. Therefore, each country and each nation have features that distinguish their own hand weaving style from each other.

In the great land of Taznakht, 80 km south of Ouarzazat, the story of a free people was written. The Berbers, also called the Amazigh, are the oldest inhabitants of Morocco; North Africa to be more specific.

They have their own language, culture and faced variant challenges to preserve their identity from an uncertain future. One of the preserved artistic tradition is hand weaving, which occupies a significant place in the Amazigh's culture and survived until today against all odds.

Carpet weaving in Taznakht is an important source of livelihood. The wool used in weaving is obtained from sheep breeding, which is widely spread in and around Sirwa Mountain. Hence the high quality woolen weaving in this area.

This study introduces the Moroccan Berber weaving art, with the carpets as a focal point. We'll be focusing on the Berber carpet weaving in Taznakht Town of Ouarzazat Province south of Morocco's High Atlas mountains. The objective here, is to create a descriptive written source of the Moroccan Berber carpet weaving art. The research methods used are: relevant documentation (from both internet research and literature reviews), field research, interviews with direct local sources and detailed design analysis (which include the raw materials, type of loops, dimensions, count of weft and loop rows, colours and patterns characteristics). The research includes, as well, a carpet weaving design suggestion as an attempt to revive the Moroccan Berber weaved carpets.

Keywords: Carpet, Taznakht, Amazigh, Berber, hand weaving

ÖN SÖZ

Amazigh'in kültüründe önemli bir yeri olan ve bu geleneği nesilden nesille aktarılan dokumalar, günümüze kadar güçlü bir şekilde işlevselliğiyle varlığını sürdürmüştür. Bu çalışmada, Fas Ouarzazat İli Taznakht Kasabası Berberi Halı dokumalarının geleneksel formunun ve tekniğinin uygulanış biçimine dair bilgilerin verilmesi amaçlanmıştır. Çalışma, Yüksek Atlas Dağı bölgesinde, Fas'ta yer alan Ouarzazat İli'nin bir kasabası olan Taznakht Berber halılarının tasarımının incelenmesi amacıyla ortaya konulmuştur.

Çalışmalarda bilgi ve tecrübeleriyle beni aydınlatan tez danışmanım Doç. Ülkü KÜÇÜKKURT'a, dokuma konusunda bana yardımcı olan Dr. Öğr. Üyesi Sultan SÖKMEN'e, desteğini esirgemeyen Doç. Gonca KARAVAR'a, Taznakht kültürü ve tarihi hakkında beni aydınlatan Fas Ouarzazat Bölgesi Kültür Bakanlığı Direktörü Mohamed AMZİL'e, hammadde, teknik, boya konularında değerli bilgi ve belgelerini paylaşan ANGOUAN El Sanatları Kooperatifi Başkanı Rachida EL-BARGUİ, Taznakht el dokuma ve bitkisel boyama yöntemleri uzmanı Mohamed AİT-AHMED ve Khalid MAOUSSOU'e, her zaman bana destek olan sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Bana bu araştırmayı gerçekleştirmem için öncelikle maddi manevi destek olan sevgili anneme sonra babama ve kardeşlerime yardımları ve cesaretlendirmeleri için sonsuz teşekkür ediyorum.

Randa LABDAOUI
2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FAS AMAZIGH (BERBERİ) VE TAZNAKHT KASABASI

1. FAS COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ	5
2. AMAZIGH COĞRAFI KONUMU, TARİHÇESİ VE KÜLTÜRÜ.....	7
3. TAZNAKHT KASABASININ COĞRAFI KONUMU, TARİHÇESİ VE KÜLTÜRÜ	21

İKİNCİ BÖLÜM

FAS AMAZIGH DOKUMALARI

1. FAS AMAZIGH DOKUMALARI	25
1.1. DOKUMANIN TANIMI VE KULANIM ALANLARI	25
1.2. DOKUMANIN TARİHÇESİ	28
1.2.1. Düz Dokumalar	29
1.2.1.1. Kilim (Hanbel).....	29
1.2.1.2. Cicim (Akhni)	32
1.2.1.3. Sumak (Şadvi)	35
1.2.2. Havlı Dokumalar	36
1.2.2.1. Halı (Tazerbit)	36
1.2.2.2. Boşervit.....	38
1.2.2.3. Tülü (Aşdiv)	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAZNAKHT KASABASI HALILARI

1. TAZNAKHT KASABASI HALI DOKUMALARI.....	41
1.1. TAZNAKHT HALI DOKUMALARIN TARİHÇESİ.....	41
1.2. HALI DOKUMALARININ TAZNAKHT KÜLTÜRÜNDE YERİ.....	42
1.3. HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN HAMMADDELER	43
1.4. TAZNAKHT HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN ARAÇLAR VE GEREÇLER.....	44
1.5. TAZNAKHT HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN BOYALAR VE RENKLER	48

1.6. TAZNAKHT HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN TEKNİK VE BOYUT	51
1.7. TAZNAKHT HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN MOTİFLER VE KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ.....	52
1.7.1. Motifler	52
1.7.2. Kompozisyonlar	56
2. TAZNAKHT KASABASI HALI ÖRNEKLERİ	57
SONUÇ VE ÖNERİLER	97
KAYNAKÇA.....	100

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Fas Krallığı'nın Haritası.....	6
Şekil 2. Fas Krallığı'nın Bayrağı.....	6
Şekil 3. M'gouna Kalesi Gül Festivali	7
Şekil 4. Tamazgha Haritası	12
Şekil 5. Tifinagh Alfabesinin Resmi Tablosu	15
Şekil 6. Kuskus, Fas Bölgesinin En Önemli Berberi Ana Yemeğidir.....	18
Şekil 7. Fas Küçük Atlas, Berberi Kadın Süslemesi, 19. Yüzyılın Başı.....	19
Şekil 8. Dövmeli ve Mücevherli Anti-Atlas'tan bir Chleuhe kadını. 1940'lar	19
Şekil 9. Tagine, Fas'ın Geleneksel Bir Tenceresidir (Amazigh Kültüründen Bir Çömlek)	20
Şekil 10. Fas Berberi Antika Çanak Çömlek	20
Şekil 11. Rif Çömlekçiliği- Kuzey Fas, 20. Yüzyıl Başları (Fransa).....	21
Şekil 12. Taznakht Haritası	22
Şekil 13. Taznakht Bölgesindeki Bir Kasbah'ın Kalıntıları.....	23
Şekil 14. Glaoua (Atlas bölgesinde, Fas) Çoban Akhnif Denilen Pelerin Giyiyor.....	24
Şekil 15. Fas'ın Güneyindeki Çölde Berberi Kabilelerini Erkek Kıyafeti.....	26
Şekil 16. İjekjaden, Ait-Ouaouzguite, Yüksek Atlas Bölgesinde Kullanan Bir Ayakkabıdır (1934-1939).....	27
Şekil 17. Tamizart Giyen Bir Berberi Kadın (Fransa).	27
Şekil 18. Darius (MÖ 522- MÖ 486) Yönetimi Altında Ahameniş İmparatorluğunun En Geniş Sınırları	29
Şekil 19. MÖ 3000 berberi Kadın Figürleri. Tassili n'Ajjer, Cezayir.	30
Şekil 20. Fas, Taznakht Hmel Tekniği (Kilim).....	31
Şekil 21. Hanbel (Kilim). Atls Bolgesi, Fas.....	32
Şekil 22. Akhnif, Ait-Ouaouzgit Kabilesi, Fas	33
Şekil 23. Kilim Üzerine Akhnif Tekniği (Cicim). Taznakht, Fas	34
Şekil 24. Şadvi Tekniği (Sumak). Taznakht, Fas	35
Şekil 25. Soldaki Gördes Düğümü, Sağdaki İran Düğümü.....	36
Şekil 26. Fas Berber Düğümü Prosedürü	37
Şekil 27. Glawa, Çok Teknikli Bir Halıdır.....	37
Şekil 28. Taznakht Halısı "Tazerbit"	38
Şekil 29. "Boşervit".....	39
Şekil 30. Beni-Ourain Halısı (Atlas bölgesinde, Fas)	40
Şekil 31. Siroua Koyun Cinsi.....	43
Şekil 32. Göçebe Yer Tezgâhı.....	45
Şekil 33. Dikey Dokuma Tezgâhı	46
Şekil 34. Halı Dokumasında Kullanılan Araçlar.....	47
Şekil 35. Kirkit, Taznakht	47
Şekil 36. Doğal Boyama, Taznakht.....	49
Şekil 37. Taznakht'ta Yaygın Olarak Kullanılan Renkler	50
Şekil 38. Taznakht Halılarının Çeşitli Kompozisyonları	56
Şekil 39. Örnek 1	57
Şekil 40. Örnek 2.....	59
Şekil 41. Örnek 3.....	61
Şekil 42. Örnek 4.....	63
Şekil 43. Örnek 5.....	65
Şekil 44. Örnek 6.....	67

Şekil 45. Örnek 7.....	69
Şekil 46. Örnek 8.....	71
Şekil 47. Örnek 9.....	73
Şekil 48. Örnek 10.....	75
Şekil 49. Örnek 11.....	77
Şekil 50. Örnek 12.....	79
Şekil 51. Örnek 13.....	81
Şekil 52. Örnek 14.....	83
Şekil 53. Örnek 15.....	85
Şekil 54. Örnek 16.....	87
Şekil 55. Örnek 17.....	89
Şekil 56. Örnek 18.....	91
Şekil 57. Örnek 19.....	93
Şekil 58. Örnek 20.....	95

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde.

AMDP: Amazigh Fas Demokrat Partisi (Amazigh Moroccan Democratic Party).

Bkz.: Bakınız.

C.: Latince "Circa" kelimesinin kısaltmaları, yani yaklaşık, etrafında.

Cm: Santimetre.

H.z.: Hazreti.

ICH: International Conference on Harmonisation.

IMA: Institut Du Monde Arabe, Paris (Arap Dünyası Enstitüsü, Paris).

IRCAM: Institut Royal de la Culture Amazighe (Emâziğ Kültürü Kraliyet Enstitüsü).

İSO: Dil kodları.

Km: Kilometre.

M.Ö: Milattan önce.

m²: Metrekare.

MACMA: Musée d'Art et de Culture de Marrakech (Marakeş Sanat ve Kültür Müzesi).

S.: Sayfa.

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti.

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

Vb.: Ve benzeri

WAC: World Amazigh Congress (Dünya Emâziğ Kongresi).

GİRİŞ

İnsanlar var oldukları günden itibaren yaşadıkları coğrafyada izler bırakmaktadır. Toplumu meydana getiren unsurların bıraktığı bu izler çeşitli değişimlere uğrayarak şekillenmektedir. Öyle ki aynı topluma ait bulgular, zaman, mekân ve etki kaynaklarına bağlı olarak farklı biçimlere dönüşebilmektedir. Geçmişte bırakılan ürünler yapıldığı dönemin belgeleri ve kültür ögesi olarak günümüze ulaşmaktadır. Bu ürünler arasında el sanatları bulunmaktadır.

Dokumalar onu üreten toplumların kültür özelliklerini taşıyarak ait oldukları dönemin ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarını yansıtmaktadır. Dokuma ürünlerinde toplumlar hammadde olarak, hayvan ve bitki liflerinden faydalanmış, böylece yetiştirdikleri küçükbaş hayvanların yünleri kullanılabilir hale gelmiştir. Çok eski çağlardan beri gıda ve konut gibi giyiminde insan soyunun devamında çok önemli bir yeri vardır. Dokumacılık eski sanatlar arasında bulunmaktadır.

Berberiler, binlerce yıldır Fas'ta yaşayan bir halktır. Başkenti, Atlas Okyanusu'nun kuzey kıyısında bulunan Rabat'tır. Atlantik Okyanusu'nda ki kıyısı, Akdeniz'e doğru ilerlerken, boğazın karşısında İspanya onu kuzede sınırlamaktadır. Doğuda Cezayir, güneyde Moritanya ile sınır komşusudur. Marakeş, Fez, Essaouira, Tanca ve Muhammediye ülkenin diğer önemli şehirlerinden bazılarıdır. Fas'ın ilk başkentliğini yapan Marakeş şehri hem bölgenin hem dünyanın önemli İslam kültürü, sanatı ve ticari merkezlerinden birisidir. Fas, parlamenter bir anayasal monarşidir ve Müslüman bir ülkedir. Ülkenin resmî dilleri Arapça, Berberci ve Fransızca'dır. Ayrıca tüm Kuzey Afrika'da en çok Berberci dilli konuşan ülke olarak kabul edilmektedir. Kültürel olarak bakıldığında, geçmişten günümüze Berberci toplumunun çekirdeğini kabile ve aile teşkil etmektedir. Berberci aileler günümüzde Müslüman ve anaerki toplum yapısıyla bilinmektedir. Bir aşiret içindeki tüm aileler eşittir.

Fas Berberci kültürü, şiir, şarkı, dans dışında, özellikle kaya oymacılığı, heykel, duvar halısı, mücevher, çanak çömleklerde geometrik tasarımlar ve Tifinagh alfabesinin karakterleri şeklinde ortaya çıkan dekoratif sanatlarla da temsil edilmektedir. Mimarlık da bu kültürel mirasın bir parçasıdır. Ayrıca bu sanatın kendisi soyut ve ilkel bir sanattır. İçgüdü ve eskimeyen gelenekler tarafından yönlendirilen zihnin saf bir yaratımıdır. Tarih ve antropoloji tarafından kanıtlanmış, Tunç Çağı'na dayanan formları ve teknikleri yeniden üretmektedir.

Çok eski zamanlardan beri, Faslı Amazigh kırsal halkı ve çobanları, ekonomilerini kadınların halı dokumak için kullandıkları koyun yününe dayandırmışlardır. Bu da Amazigh yaşamının her alanında yünün önemini tam olarak yansıtmaktadır. Halılar, zemine yerleştirilmiş, dikey veya yatay, basit ahşap dokuma tezgâhları kullanılarak koyun yününden dokunmuş eski el sanatları arasındadır.

Faslı Berberi kabilesi el dokumaları, Afrika'daki etkileyici ürünleri arasındadır. Desenlerdeki varyasyonlar, parlak renkler ve çeşitli dokular, onları özgün yapmaktadır. Bu aynı zamanda Berberi kabilelerinden birinin yaşadığı Taznakht bölgesi için de geçerlidir. Halı dokuma sanatı, el sanatları ile ünlü şehirlerden biri olan, kendi adlarıyla anılan, kendine has özellikleri olan halı ve kilimleri ile tanınan Taznakht yörelerinde yapılmaktadır. Bu çalışmada Taznakht'da üretilen halı dokumaları incelenmiştir.

Taznakht, Fas'ın güneyinde, Ouarzazat Eyaleti, Drâa-Tafilalet bölgesinde bulunan bir kasabadır. Taznakht, tarihi ve kültürel zenginliklerinin yanı sıra muhteşem doğal güzellikleri ile özellikle bahar aylarında bir turizm merkezi olmaktadır. Ouarzazat ve Marakeş'e yakınlığı ile büyük bir avantaja sahip olan Taznakht'ta, yarı sahra ve dağ turizmi, yayla turizmi, kültür, sanat turizmi, kongre turizmi ve kamp turizmi yapılmaktadır. Taznakht, Fas'taki halı pazar yerlerinden birisidir. Fas'ın her yerinde ve yurt dışında tanınmaktadır. Souss (Batı), Draa (Doğu) ve Talouet (Marakeş'in güneyindeki Glaoua şehri) yerleşim bölgeleri arasındaki kervan yollarının kavşağında merkezi konumuyla 1880'lerden önce de önemli pazar yeridir.

Tipik karasal iklime sahiptir. Yılın çoğu soğuktur. Bu nedenle yöre halkı, tarım ve hayvancılık dışında kalan enerjisini ve zamanını çeşitli el sanatları faaliyetleriyle üretime dönüştürmeye çalışmaktadır. Bunlara arasında halı, kilim, yastık, heybe, çorap gibi el dokumaları bulunmaktadır.

El dokuması halılar, kültür mirası olarak Amazigh kültür tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Taznakht işçiliğinde günlük hayatın bir parçası olarak üretilen halılar geleneklerle bütünleşmiştir. Öyle ki aynı toplumun izleri zamana, yere ve etki kaynaklarına göre farklı biçimler alabilmektedir. Geçmişte kalan bu ürünler, yapıldıkları dönemin belgeleri ve kültürel unsurları olarak günümüze ulaşmaktadır. Bu kültürel ürünlerin güçlü yönlerinden biri de kuşkusuz toplumların yaşamı sayesinde var olan zanaatkârlıktır. El sanatları, bir milletin milli kültürünü simgeleyen, geliştiren en önemli unsur ve kültürel birliğinin en canlı ifadesidir. İnsanların farklı ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkan el sanatları, toplumların yaşam biçimlerine ve doğal çevre

koşullarına göre değişerek o toplumun kültürel özelliklerinin bir yansıması haline gelmiştir. Bu da el sanatlarının yöresel özellikler taşımasından kaynaklanmaktadır. Doğal hammaddeler, basit aletler, el becerisi ve zanaat ürünleri belirli bir ihtiyacı karşılamak için yapılmıştır. Bu ürünler çok fazla teknoloji kullanılmadan tamamen geleneksel malzemelerden üretilmektedir.

Fas'ta yapılan en eski Berberi halıları arasında tanınan Taznakht Amazigh ve Kilim Amazigh, bugün Fas işçiliğinin güzel bir sonucudur. Aslen Yüksek Atlas'tan gelen Taznakht halılarının arka fonu sarı, desenleri geometrik, yoğun kırmızı, koyu yeşil ve kırık beyazdır. Kilim, halıdan daha hafif ve daha ince bir parçadır. Kullanım alanı yöreden yöreye farklılık göstermektedir. Ulusal veya özel bayramlarda örtü olarak ya da süs eşyası olarak kullanılmaktadır. Bu tür halılarda kullanılan hammaddeler saf yün veya kaliteli pamuktur. Eğirilmeleri ve temizlikleriyle ayırt edilir. Sarı, yeşil, siyah ve kahverengi esas renk olmakla birlikte ek olarak kırmızı renk sıklıkla kullanılmaktadır. Bu renkler, bölgedeki mevcut bitkilerden elde edilmektedir. Halı ya da kilim, kimi zaman doğadan, kimi zaman da Amazigh alfabesinden ödünç aldığı desenler ile şekil almaktadır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmanın konusunu Fas Ouarzazat İli Taznakht Kasabasında yaşayan ve o bölgenin yerli halkı Berberilerin oluşturduğu el dokuma halıların tarihi ve özellikleri oluşturmaktadır. Çalışmanın materyali yörenin halılarıdır. Yapılan bu araştırmanın genel amacı; Fas berberi kültür ürünlerinden kaybolmak üzere olan, Ouarzazat ili, Taznakht ilçesine ait halı dokumalarını tanıtmak, bu dokumalarda kullanılan teknikler, iplikler, renk ve motif özelliklerini inceleyerek tespit etmek ve yazılı kaynak haline getirmektir.

Çalışmanın başlığı “Fas Ouarzazat İli Taznakht Kasabası Berberi Halılarının Tasarımının İncelenmesi” olarak belirlenerek sınırlandırılmıştır. Çalışmanın metodunda alan araştırması, literatür taraması, kullanılmıştır. Araştırmada beş kaynak kişi ile görüşülmüştür.

20 adet örnek görseli kullanılmıştır. Halıların hammaddesi, ilmek türü tespit edilmiş, eni ve boyu ölçülmüştür. Ayrıca atkı, ilmek sıraları sayılmış, renk, desen özellikleri belirlenmiştir. Araştırma 2019-2022 yılları arasında yapılmıştır.

Yazılı kaynakların yetersizliği, alan araştırması sırasında COVID-19 salgını nedeniyle kısıtlamaların olması çalışmanın yapılmasını zorlaştırmıştır. Bu problem

kaynak kişilerle Zoom ve WhatsApp uygulaması üzerinden görüşülmesiyle çözülmeye çalışılmıştır.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Fas Amazigh (Berberi) ve Taznakht Kasabası tarihi ve medeniyeti hakkında bilgiler verilmektedir. Taznakht halılarının tasarımını ve özelliklerini analiz etmek için öncelikle bu halıları üreten halkın tanıtılması gerekmektedir. Bölümde bu bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Fas Amazigh Dokumaları ele alınmıştır. Bu kültürde dokuma sanatı anneden kıza geçmektedir. Böylece Faslı Berberi'lerin sosyal çevresinde öğrenme geleneği oluşmaktadır. Geleneksel Amazigh dokumaları, kendine özgü desenler ve renkler içermektedir. Koyun, keçi, deve tüyünün yünleri dokumalarda tercih edilmektedir. Kilim, cicim, zili gibi Türk dokuma tekniklerinin isimleri Berberi dilinde kullanılmamaktadır. Ayrıca Türk dokumaları ile Fas Berberi dokumaları arasında küçük farklılıklar bulunmaktadır. Çalışmada bu farklılıklara değinilmiştir. Ayrıca aynı bölge için kullanılan tekniklerin isimleri bölgeden bölgeye ve bazen de kabileden kabileye değişiklik gösterdiğinden, araştırmanın bu bölümünde verilen bilgileri kolaylaştırmak için Taznakht bölgesi örnek olarak alınmıştır.

Üçüncü bölümde, Taznakht Kasabası halılarının özellikleri incelenerek örneklere yer verilmiştir. Taznakht'ta halı, kültür mirası olarak aktarılan sanat eserleri arasındadır. Kabileler kültürlerini, yerel kimliklerini ve kökenlerini ifade etmek için dekoratif desenler kullanmaktadır. Bu nedenler, farklı inançlara ve farklı medeniyetlere sahip insanlarla eski hikâyelere göre bu kabilelerde her zaman var olan birlikte yaşama ruhuna atıfta bulunmaktadır.

Çalışmada elde edilen veriler sonuç kısmında sunulmuştur. Bu bölümde yok olmaya yüz tutmuş Fas Ouarzazat İli Taznakht Kasabası Berberi Halılarının yaşatılması ve üretimine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAS AMAZIGH (BERBERİ) VE TAZNAKHT KASABASI

1. FAS COĞRAFI KONUMU VE TARİHÇESİ

İslam dünyasında Mağrib ülkelerinden el-Mağribü'l-aksâ veya Cezîretü'l-Mağrib, Batı dünyasında Atlas ülkelerinden Maroc (Morocco) isimleriyle tanımlanmaktadır. Bugün resmi adı el-Memleketü'l-Mağribiyye'dir (Erinç, 1995: 184). Türkçe'deki kullanımı ise Fez kentinden gelmektedir. Türkler ülkeye diğer önemli şehirlerinden biri olan Fez'den hareketle Türkçe'ye yakınlaştırılmış bir söyleyişle Fas demektedirler. Ayrıca Fas, Osmanlı döneminde Türkiye'de kullanılan fesleri üreten bir şehirdir (Kaban, 2015: 66). Fas, Kuzey Afrika'da yer almaktadır. Dünya nüfus incelemesi Fas'ın nüfusunu 36.496.532 olarak tahmin etmektedir (RGPH, 2014). Tartışmalı olan Batı Sahra'da dahil olmak üzere yüzölçümü 710.850 m²'dir. Başşehri, Atlas Okyanusu kıyısının kuzey kesiminde bulunan Rabat'tır. Atlantik Okyanusu'nda ki kıyısı, Cebelitarık Boğazı'nı geçerek Akdeniz'e doğru ilerlemekte, boğazın karşısında ki İspanya onu kuzeyde sınırlamaktadır. Doğuda Cezayir, güneyde Moritanya ile sınır komşusudur (Bkz. Şekil 1). Fas'ın en büyük şehri olan Kazablanka ise adına filmler yapılan popüler bir şehirdir. (Hollywood, Casablanca filmi; 23 Kasım 1942). Marakeş, Fez, Essaouira, Tanca ve Muhammediye ülkenin diğer önemli şehirlerinden bazılarıdır. Fas'n ilk başkentliğini yapan Marakeş şehri hem bölgenin hem dünyanın önemli İslam kültürü, sanatı ve ticaret merkezlerinden birisidir.

Fas, parlamenter bir anayasal monarşidir ve Müslüman bir ülkedir. 1956 yılında Fransa ve İspanya'dan ayrılarak bağımsızlığını ilân etmiştir. Fas; Arap Ligi'nin, Afrika Birliği'nin, Büyük Mağrip Birliği'nin, İslam Konferansı Örgütü'nün, Frankofon'nun, Akdeniz Diyalogu grubunun ve G77'nin üyesidir (SMIT MOROCCO, 2022).

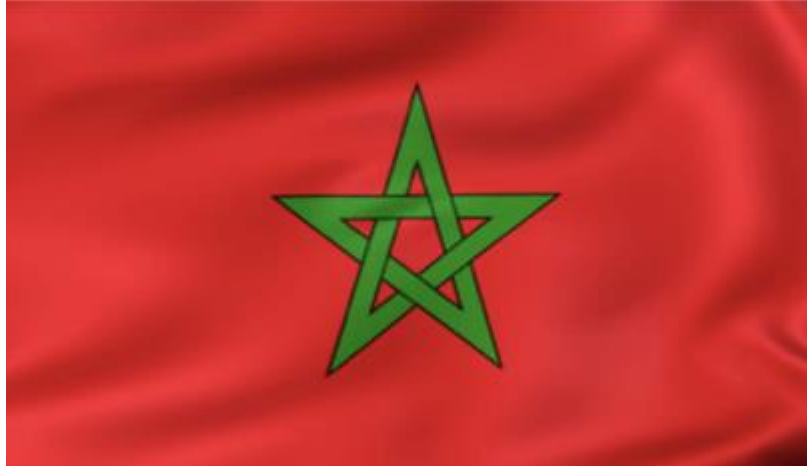
Ülkenin resmi dilleri Arapça ve Berberi dilli. Ayrıca tüm Kuzey Afrika'da en çok Berberi dilli konuşan ülke olarak kabul edilmektedir. Halk arasında kullanılan Arapça'ya Darija denilmekte ve diğer Arap ülkeleriyle karşılaştırıldığında farklılıklar göstermektedir. Fransızca, İspanyolca ve İngilizce ülkede konuşulan diller arasında yer almaktadır. Eğitim dili resmi olarak Arapçadır. Arapçanın yanı sıra Fransızca ve İspanyolca eğitim veren okullar bulunmaktadır.

Şekil 1. Fas Krallığı'nın Haritası

Kaynak: 2022 Google, INEGI

Şekil 2. Fas Krallığı'nın Bayrağı

Kaynak: www.maroc.ma

Günümüzdeki Fas bayrağı (Bkz. Şekil 2) Sultan Yusuf Bin Hassan Al-Alawi tarafından imzalanan kararname ile 17 Kasım 1915 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Bayrağın zemini kırmızı renklidir ve Fas hanedanlığını sembolize etmektedir. Ortadaki yeşil yıldız ise Hz. Süleyman'ın Mührüdür ve cesareti, bilgiyi, adaleti simgelemektedir. Yeşil renk ise Hz. Muhammed'in ailesine ait olmayı sembolize etmektedir. Bu bayrak sembolleri, ulus ile Allah arasında bağlantı anlamına gelmektedir (Tafra, 2016).

Coğrafi konumu nedeniyle, en eski çağlardan beri Afrika'dan ve Doğu'dan gelen göçlerin merkezi, Afrika, Akdeniz ve Avrupa arasında bir bağlantı noktası olmuştur. Fas Afrika'nın en büyük beşinci ekonomisine sahiptir. İşgücünün üçte biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bu sektör, tahıl sektörü (buğday ve arpa), ihracat sektörü (narenciye ve meyve) ile birleşmekte, koyun yetiştiriciliği ve balıkçılık ile desteklenmektedir.

Fas büyük enerji kaynaklarına sahiptir. Bununla beraber ihracatın büyük kısmını sağlayan fosfat yatakları (dünyanın üçüncü büyük üreticisi ve en büyük ihracatçısı) yer almaktadır. Aynı zamanda zengin bir turizm sektörüne sahiptir (MEF, 2020).

Fas, çeşitli Berberi, Kartaca, Roma, Arap-Müslüman ve Endülüs uygarlıklarının karışımıyla damgalanmış bin yıllık zengin bir kültürel mirasa sahiptir. Bu farklı medeniyetlerin gelenek ve görenekleri arasındaki karışım, bölgeleri kendi tarihi ve kültürel özelliklerini kazandırmıştır. Bu nedenle Fas, mirasını çeşitli şekillerde korumaya çalışan bir ülkedir. Bu nedenle ülkenin içinde ve dışında folklor festivalleri düzenlenmektedir. Fas'taki en önemli halk festivallerinden biri her yıl Mayıs ayı başlarında, Fas Krallığı'nın güneydoğusundaki "M'gouna Kalesi"nde, birkaç gün boyunca kutlanan Gül Festivali'dir (Bkz. Şekil 3). Faslılar her zaman kendi gelenek ve göreneklerine önem verilmektedir. Fas kültürü, 2013'te İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesine kaydedilmiştir (ICH.UNESCO, 2013). Müzelerin, arkeolojik alanların korunması ve önemi konusunda farkındalığın yaygınlaştırılması için UNESCO'nun ICH listesine Fas kültürüne ait 12 eser ve özellik kayıtlanmıştır (ICH.UNESCO, 2022).

2. AMAZIGH COĞRAFİ KONUMU, TARİHÇESİ VE KÜLTÜRÜ

"Berberiler" veya kendi adı Amazigh çoğul Imazighen, Amazigh dilinde "Özgür adam" anlamına gelmektedir (Cheriguen, 1987: 18). Tarihin eski zamanlarından itibaren kuzey Afrika'da yaşayan bir etnik kavim olarak bilinmektedir. Atlas Okyanus'undan Mısır'ın batı sınırına kadar bütün Kuzey Afrika'ya yayılmış, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır (Siwa), Mali, Nijer ve Moritanya'ya dağılmış topluluklarda yaşamaktaydılar ve bu kavime Tamazgha adı verilmiş, buna Kanarya Adaları da eklenmiştir (Bkz. Şekil 4).

Şekil 3. M'gouna Kalesi Gül Festivali

Kaynak: www.almrsal.com/post/922387

Berberileri eski tarih ve coğrafyacilar çeşitli isimlerle ifade etmektedirler. Dil ve kültürel çeşitlilik hem Akdeniz hem de Afrika kökenli bu eski halkın muhtemelen en belirgin özellikleridir. Afro-Asya ailesine ait çeşitli Amazigh dillerini (Tamazight) konuşmaktadırlar. Berberlerin büyük bir kısmı Fas ve Cezayir’de bulunmaktadır (Skounti, 2012: 81). Amazigh’in kendi takvimi bulunmaktadır. Her yıl Yennayer kutlanarak 12 Ocak’ta “Amazigh Yeni Yılı” ilan edilmektedir. Berberi takviminde 2972 yılı, şimdiki 2022 yılına karşılık gelmektedir. Bazı tarihçiler, takvimin Berberi Kralı Chachnaq 1. (Çaçnak) Mısır firavununu yendiği günden itibaren (Ramses 3.) MÖ 950’de Eski Libya’dan Mısır’a kadar hüküm süren bir monarşi kurduğunu söylemektedir.

Berberin kökeni ilim dünyasında hâlâ tartışılmaktadır. Berberilerin anayurtları hakkında çok farklı görüş öne sürülmüştür. En önemli görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz:

İlk olarak, en önemlilerinden biri olan İbn Haldun gibi Arap kaynaklarına göre Berberiler, Yemen’den veya Kenan (Filistin ve Lübnan sahilleri) ülkesindedir. Hz. Davud’un Kral Câlût’u öldürmesinden sonra Kuzey Afrika’ya gidip yerleşmişlerdir (Triki, 2014: 3). Çağdaş ilim adamlarından bazıları bu farklı kaynak malzemesi karşısında kesin bir hükme varamamakta, bazıları ise kabul etmemektedirler. İkinci olarak, Antik dönem tarihçilerinin bir kısmı doğudan geldiklerini, diğer bir grup anayurtlarının Ege bölgesi olduğunu ileri sürmektedir. Fazla yaygın olmasa da diğer bir görüş, Berberilerin Kafkasya kökenli oluşlarıdır (Ocak, 2015: 27). Son olarak, Berberiler Kuzey Afrika’nın yerli halkıdır. Araştırma ve tarihi bulgulara göre bölgede Berberi topluluğunun varlığı tarih öncesi dönemlere (en az MÖ 10.000) kadar uzanmaktadır. Mağara kaya sanatı resimlerinde ya da Neolitik dönem topluluklarında Berberi topluluğunun izlerini gösteren bazı detaylar mevcuttur. Cezayir’in Güneydoğusundaki Tassili n’Ajjer bölgesinde günümüzden 12.000 yıl öncesine ait mağara resimlerinin keşfi gibidir. Libya çölündeki (Tadrart Akakus’ta) Kaya sanatının eseri ve Tunus’un Kuzeybatı Bölgesi’ndeki (Dougga’da) Tifinagh yazılarının keşfidir (whc. UNESCO, 2009, 2013, 2017). Paleoantropolog tarafından şimdiye kadar keşfedilen en eski Homo Sapiens fosilleri, 2017 yılında Fas’ın Jebel Irhoud kentinde bulunmuştur. Bu fosiller yaklaşık 300.000 yaşındadır (Hublin vd. 2017: 289). Ek olarak, kuzeydoğu Fas’taki Tafoghalt bölgesinden yaklaşık otuz Ibero-Maurus mezarının DNA’sının yakın tarihli bir genetik analizi yapılmıştır. MÖ 12.000 civarına tarihlenen mezarlar, bu popülasyonun da yerel bir kökenini ortaya çıkarmıştır. Bu analizin sonucu Kuzey Afrika’da “Genetik bir devamlılık” olduğunu ortaya koymaktadır (Kéfi vd., 2005:1).

Tarih boyunca Amazighlere farklı isimler verilmiştir. Eski Avrupa dillerinde, Amazigh halkı, Moors (Mauri) dahil olmak üzere farklı isimlerle anılmıştır. Eski Yunan tarihçisi Herodot Amazigh Maxis kelimesini kullanırken, Yunanlılar onlara Mazyes adını vermiştir. Eski Mısırlılar, Amazigh komşularına “Meshwesh” adını verdiler. Meshwesh’in bazı bilginler tarafından Eski Libyalı olduğunu varsaymaktadır. Romalılar onlara Numidyalılar veya Libo diyorlardı. Fakat Araplar ve Avrupalılar genellikle onlara Berberi demiştir. Berberi adı eski Yunan kaynaklarında “Barbaroi”, Latin kaynaklarında ise “Barbari” (barbar) olarak geçmektedir. Romalılar Kuzey Afrika’yı işgalleri sırasında ciddi bir mukavemetle karşılaşmışlar, hakimiyetlerini ve medeniyetlerini kabul etmemekte direnen bölge halkına “Barbaros” demişlerdir. Bu Latince kelime, Latince veya Yunanca konuşmayan, Yunan ve Roma medeniyetinin diğerlerinden üstün olduğuna inanan tüm insanları tanımlamak için kullanılmıştır. Berberi veya barbar, Romalılar tarafından sadece Amazighlere karşı değil, aynı zamanda Germen ve İngiliz isyancı kabilelerine karşı da kullanılmıştır. Sonraki dönemlerde Araplar bu bölgeye geldiklerinde Bizanslılardan duydukları Barbaros kelimesini “Berber” olarak telaffuz etmişlerdir (Ahfir, 2018:67).

Kuzey Afrika, MÖ 814 civarında Kartaca’nın kuruluşundan yirminci yüzyılda Fransız ve İspanyol sömürgecilerinin gelişine kadar çeşitli kolonizasyonların ve yabancılarla etkileşimlerin merkezi olmuştur. Ve tarihi uzun, başarılar ve zorluklarla dolu tarihi olaylarının en önemlileri arasında:

- c. 1300 M.Ö.: Mısırlılar, Mağripde yarı-göçer kabilelerin varlığını kaydederler.
- c. 814 M.Ö: Fenike kolonisi olan Kartaca’nın (günümüz Tunus’unun bulunduğu yer) Tire’nin (günümüz Lübnan’ında, dünyanın en eski şehirlerinden biridir) geleneksel kuruluş tarihidir.
- MÖ 630: Thera adasından antik Yunan kolonistler, Kuzey Afrika’da Cyrene şehrini (Libya’nın kuzey doğusunda bulunan eski bir Yunan şehri) bulmuşlardır.
- MÖ 206: Berberi bir kabile şefi olan Massinissa, Romalıların Zama Savaşı’nda Kartacalıları yenmesine yardım etmiştir. Massinissa, bağımsız Numidya Berberi Krallığı’nı kurmuştur.
- MÖ 148: Roma Cumhuriyeti, istikrarı sağlamak ve tek bir hükümdarın çok güçlü olmasını önlemek için çeşitli Numidyalı kabile liderlerini meşrulaştırmıştır.

• MÖ 85- 46: I. Juba, Numidyalıları ve Eski Moritanya'yı Sezar'a karşı birleştiren bir Numidya lideri olmuştur.

• MS 17: II. Juba, tarafından yönetilen bağımsız Moritanya krallığı, Roma tarafından kurulmuştur.

• 17-29: Romanlaşmış bir Berberi olan Tacfarinas, Roma yönetimine karşı birkaç isyana öncülük etmiştir.

• 300'ler: Birçok Berberi, Hristiyanlığı kabul etmiştir.

• 386: Cezayir'de doğan bir Berberi olan Saint Augustine, Hristiyanlığı kabul etmiştir. Yazılarının erken Hristiyan düşüncesi üzerinde derin bir etkisi vardır.

• 531-642: Bizanslılar Vandalları bozguna uğratmış ve Kuzey Afrika'nın bazı bölgeleri üzerinde zayıf bir hakimiyet kurmuştur.

• 670: Qayrawan'ın Tunus'ta kurulması, Uqba Bin Nafia liderliğindeki Arapların Berberi Kuzey Afrika'yı işgalinin başlangıcına işaret etmektedir.

• 687-690: Kusay liderliğindeki Berberiler, Arapları yenmiş ve onları Tunus'tan çıkarmıştır. Efsanevi Berberi kraliçesi Kahina, Arap yönetimine şiddetle karşı çıkmıştır.

• 690: Araplar, Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünün kontrolünü yeniden ele geçirmiş ve Berberiler'den çok sayıda kişi İslam'ı kabul etmeye başlamıştır.

• 711: Tarık-ibn Ziyad komutasındaki Berberiler Kuzey İspanya'yı işgal etmiştir.

• 740: Cezayir ve Fas'taki bazı Berberiler Sünni İslam'a karşı ayaklanmış ve Khariji doktrinlerini benimsemiştir.

• 788: Peygamber Hz. Muhammed'in soyundan gelen I. İdris, Fez'de İdrisoğulları hanedanlığını kurmuştur.

• 910: Mehdi Ubeydullah liderliğindeki Kutama Berberileri, Ahlabidlere karşı ayaklanmış ve Kuzey Afrika'da Fatimi hanedanlığını kurmuştur.

• c.1070: Suni Maliki İslam'a dönüşen Murabitlar, Sahra Berberileri, Marakeş'te geniş Kuzey Afrika İmparatorluğu'nun başkentini kurmuşlardır.

• 1147: Muvahhidler, Atlas Dağı Berberleri, Marakeş'i fethederek Murabitları yenmiştir. Kuzey Afrika ve Endülüs'e uzanan bir imparatorluk kurulmuştur.

• 1269: Muvahhidlerin son lideri Atlas Dağları'nda Ölmüştür. Muvahhidler'in yerine Fas bölgesinde Marinidler ve Tunus'ta Hafsidler gelmiştir.

• 15.-16. yüzyıllar arasında Berberi azizleri veya maraboutları Atlas Dağlarına yerleşmiştir.

• 1660-1912: Alouitler, Fas'taki Berberilere hükmetmekteydi. Osmanlılar, 19. yüzyılın ortalarında Fransa sömürgeleştirmeye başlayana kadar Cezayir ve Tunus'ta nominal gücü elinde tutmuştur.

• 1956: Fas ve Tunus, Fransa'dan bağımsızlıklarını ilan etmiştir.

• 1980: Berberi Baharı başlamıştır (Cezayir'de Berberi kimliğinin ve dilinin tanınmasını talep eden bir siyasi protesto ve sivil aktivizm dönemi)

• 2000: Fas'ta Berberiler devlete Tamazight'i ulusal bir dil olarak tanınması çağrısında bulunan "Berberi Manifestosu"nu sunmuştur.

• 2001: Kraliyet Berberi Kültürü Enstitüsü (IRCAM) Fas'ta kuruldu (Berber dillerinin ve kültürünün geliştirilmesinden ve tanıtılmasından ve Fas'ın devlet okulları için Berberi dil kurslarının geliştirilmesinden sorumlu bir Fas hükümeti akademik kurumu).

• 2005: Fas'taki Berberi aktivistler Amazigh Fas Demokrat Partisi'ni (AMDP) kurmuştur.

• 2008: AMDP, Fas mahkemeleri tarafından yasadışı ilan edilmiştir. Faslı Berberiler, devlet kurumlarının çocukları Berberi isimleriyle kaydettirmeyi reddettiğini iddia etmektedir.

• 2011: Fas, Berberi topluluğu tarafından konuşulan Amazigh'i Arapçanın yanı sıra resmi dil olarak kabul etmiş ve Kral 6. Muhammed tarafından başlatılan bir reform programını tamamlamıştır.

Amazigh sorunu şu ana kadar Kuzey Afrika'da hassas bir kültürel ve politik mesele olmaya devam etmektedir. Çünkü dil, yer ve din ya da kimlik sınırları siyaseti hakkında bir dizi tartışmalı fikirle açıkça bağlantılıdır. Ama yine de tarihinin zenginliği ve gizemi nedeniyle bilim adamları ve tarihçiler için ilginç bir konu olarak kalmaktadır (Ilahiane, 2006: xvii-xxviii), (Kessai, 2018: 22).

Tamazight veya Amazigh dili (Batı literatüründe Berberi olarak anılmaktadır), Amazigh halkının konuştuğu dildir. Arapların yedinci yüzyılın ortalarında Kuzey Afrika'ya gelmesinden önce, Tamazight (Batı Mısır'daki Siwa Vahasından batıya Kanarya Adaları'na kadar uzanan) bölgenin her yerinde konuşulmaktaydı (Bkz. Şekil 4). Tamazight, Kanarya Adaları hariç, yukarıda belirtilen tüm bölgelerde bugün hala konuşulmaktadır. Jay Greenberg tarafından başlatılan Amerikan terminolojisine göre Afroasiatik dil ailesinin bir koludur (Nejme vd., 2012:174). Amazigh dilini kullanan kişi sayısının kırk milyondan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Bu dili konuşan insanların %70'i Fas'ta yaşamaktadır (Lafkioui, 2018). Aslen, Berberi dili tüm Mağrip bölgesini ve Sahra'yı kapsamaktaydı. Ancak Mağrib, Orta Çağ'dan başlayarak Arap diline maruz kalmıştır. 8. yüzyılda İslam'ın Mağrib'e yayılması ve 11. yüzyılda Orta Doğu'dan gelen göçebe Arap popülasyonlarıyla bölgede Arapça dil etkisi hızlanmıştır. Günümüzde Berberi dili azınlık bir demografiyi temsil etmektedir (Chaker, 2006: 2).

Amazigh halkının tarihi ve inanç sistemi dil aracılığıyla, sözlü ve yazılı olarak muhafaza edilmiş ve böylelikle tarihin, birikimin ve örflerin nesilden nesile aktarılması sağlanmıştır. Amazigh dili, Kuzey Afrika'da birçok farklı bölgeye yayılmış bir dizi lehçeden oluşmaktadır. Fas'ta, sözlü Amazigh dili dağlık bölgelerin toplam sayısını kapsayacak üç büyük dilsel alana yayılmaktadır; Kuzeyde Rif (Tarifit diyalekt), merkezde, Atlas Ortası ve Yüksek Atlasın bir parçası (Tamazight diyalekt), Güney/Güneybatı (Yüksek-Atlas, Atlas karşıtı ve Düşük), Şleuh (Taşelhit) bölgesinde kullanılmaktadır (Chaker, 2004: 1).

Şekil 4. Tamazgha Haritası

Kaynak: https://egrove.olemiss.edu/hon_thesis

Tamazight dili ne Tamazgha'yı yönettikleri zamandaki Amazigh kralları (Massinissa, Juba, vb.) tarafından ne de entelektüel olarak St. Augustine, Tertullien veya Apulée gibi sayısız Amazigh filozofu tarafından hiçbir zaman resmi olarak anılmamıştır. Çok yakın zamana kadar ve küçük istisnalar dışında, Amazigh yazarları her zaman yabancı dillerde yazmış, kendi dillerinde yazmamışlardır. Yine de Tamazight, yaygın olarak Libya alfabesi veya Libiko-Berber alfabesi olarak bilinen Tifinagh adlı kendi yazı sistemine sahiptir ve bugün bile Tuaregler arasında hala kullanılmaktadır. Ancak, kullanımı anıt taşları, kitabe taşları veya kitabeler üzerindeki yazılarla sınırlıdır (Achab, 2001: 7), (Chaker, 2004: 2). Amazigh, Kuzey Afrika'da 100'den MS 300'e kadar 1.200'den fazla kaya yazıtı bırakmıştır (Camps vd., 1996: 1). Yazının bu erken kullanımları, kaya sanatında ve çeşitli mezarlarda bulunmuştur. Bu buluntulardan biri, Tifinagh yazıtının kalıntıları bulunan Tuareg prensesi Tin Hinan'ın 1.500 yıllık anıt mezarıdır. Kazılar, Cezayir'in Hoggar bölgesindeki Abalessa'da Sahra'da bulunan Kont Byron Kuhn de Prorock liderliğindeki Fransız-Amerikan misyonerler tarafından 1925 yılında gerçekleştirilmiştir (Camps, 1974: 497).

Tifinagh, bir dizi garip görünümlü fonetik sembolden oluşmaktadır. Muhtemelen Fenike alfabesinden türetilmiştir ve sadece ünsüzler için sembollere sahiptir. Bazı Berberi aktivistler, Fas'ın önemli Berberi figürlerinden biri olan ve IRCAM'ın şu anki direktörü Boukous gibi ünsüz sembollerini ünlü sembolleriyle güçlendirmeye çalışmışlardır. Tifinagh'ın bu modern formu çoğu zaman sadece aktivistlerin kendileri tarafından Berberi yazılar için kullanılmaktadır. Şu anda Berberi dilinde okuyazar olan çoğu kişi Arap alfabesini ve Berberi Latin alfabesini kullanmaktadır (Larbi, 2003), (Ameur, 2009: 78).

Fransa'dan ayrılarak bağımsızlığın ilan edilmesiyle, Maghreb ülkeleri, daha önce baskın olan Fransızca'yı marjinalleştirme sırasında Arap dilleriyle değiştirme amaçlı bir Arabization kampanyası başlatmıştır. 1990'ların başlarında hükümetin talimatıyla Amazigh dili yasaklanmıştır. Fas ve Cezayir'deki protestolar Berber dillerinin tanınmasına ve bu ülkelerde Amazigh dili eğitiminin tanıtılmasına yol açmıştır. Fas'ta, 2002 yılında Tamazight ulusal bir dil olarak tanımlanmıştır. Fakat Tamazight 2003 yılında öğretilmiş ve 2011 yılında resmi dil olarak kabul edilmiştir (Kessai, 2018: 22). Tifinagh karakterlerini modern kullanıma uyarlamak yani ünlü seslerini dikkate almak için yeni semboller getirerek birçok girişimde bulunulmuştur. Yeni Tifinagh sisteminde 22'si yeni olmak üzere 55 harf bulunmaktadır. Berberi, Latin veya Arap alfabesinin

kullanılıp kullanılmayacağına ilişkin uzun tartışmalardan sonra, Fas'ın IRCAM'ı Tifinagh'ı kullanmayı seçmiştir (Bkz. Şekil 5). Haziran 2004'te Tifinagh, ISO'nun Berber Tifinagh'ı tanınmasından sonra, ISO'nun dünya dilleri siciline kaydedilmiştir (Kessai, 2018: 31). Bu, Tifinagh'ın kodlamasının, 2005'ten itibaren büyük şirketlerin yazılım ürünlerine entegre edilmesini sağlayacağı anlamına gelmektedir. Microsoft Windows 8, işletim sisteminin Tifinagh'ı içeren ilk sürümüdür.

Böylece, Amazigh'in antik çağlardan beri kendi dil ve yazı sistemleri vardır. Ancak, ilginç bir şekilde, tarihin hiçbir döneminde ve hiçbir yerde bu yazı, edebi üretime veya tarihi vakayinamelerin yazılması yoluyla bir grubun kolektif hafızasını sabitlemeye bir destek işlevi görmemiştir. Ancak, Amazigh çok güçlü ve çeşitli bir edebi geleneğe her zaman sahip olmuştur (şiir, masallar, efsaneler, bilmece ve muammalar). Geleneksel Amazigh toplumlarında, günlük ya da istisnai hayatın tüm anları edebiyat, şiir, şarkılar, hikayeler ve kutlamalar (doğumlar, sünnet, evlilik, ölüm) ile noktalanmaktadır. Günlük hayatın tüm eylemleri edebiyata belirli türler doğurmuştur. Başarı şarkıları, dokuma şarkıları, akşam hikayeleri, hac şiirleri gibi. Eski toplumda ki yaşlılar, erkekler, kadınlar, bu sözlü edebi mirasın ana kaynakları ve aktarıcılarıydı. Çoğu kişi şair ya da hikâye anlatıcısıydı. Böylece, Berberi konuşan tüm topluluklarda, hafif bir müzik eşliğinde köyden köye, kabileden kabileye dolaşan, eski zamanların efsanelerini anlatan, haberler getiren tanınmış şairler, ozanlar ve gezgin topluluklar bulunmaktaydı (Chaker, 2004: 5).

Şekil 5. Tifinagh Alfabetesinin Resmi Tablosu

	TIFINAGHE	Correspondance latine	Correspondance arabe	Exemples
ya	◌	a	ا	◌⊕◌◌
yab	⊕	b	ب	◌⊕◌⊕⊕
yag	⊗	g	ك	◌⊗◌◌
yag ^ˀ	⊗ ^ˀ	g ^ˀ	كˀ	◌⊗⊗⊗ˀ⊗
yad	⊕	d	د	◌⊕⊕⊕
yad ^ˀ	⊕ ^ˀ	d ^ˀ	دˀ	◌⊕ ^ˀ ◌◌
yey	⊖	e		⊕⊕⊕◌
yaf	⊗	f	ف	◌⊗⊕⊕
yak	⊕	k	ك	◌⊕⊕⊕⊕
yak ^ˀ	⊕ ^ˀ	k ^ˀ	كˀ	◌⊕⊕⊕⊕ˀ
yah	⊕	h	ه	◌⊕⊕⊕⊕
yah ^ˀ	⊕ ^ˀ	h ^ˀ	هˀ	◌⊕⊕⊕⊕ˀ
yae	⊕	e	ع	◌⊕⊕⊕
yax	⊗	x	خ	⊕⊗⊕⊕
yaq	⊕	q	ق	◌⊕⊕◌⊕
yi	⊕	i	ي	⊕⊕⊕
yaj	⊕	j	ج	◌⊕⊕⊕⊕
yal	⊕	l	ل	◌⊕⊕⊕
yam	⊕	m	م	◌⊕⊕
yan	⊕	n	ن	⊕⊕⊕⊕
yu	⊕	u	و	⊕⊕⊕
yar	⊕	r	ر	⊕⊕◌◌
yar ^ˀ	⊕ ^ˀ	r ^ˀ	رˀ	⊕⊕⊕◌◌
yay	⊕	y	غ	◌⊕⊕⊕⊕
yas	⊕	s	س	⊕⊕⊕
yaş	⊕	ş	ص	⊕⊕⊕⊕
yac	⊕	c	ش	◌⊕⊕⊕⊕
yat	⊕	t	ت	⊕⊕⊕⊕
yaṭ	⊕	t	ط	⊕⊕⊕⊕
yaw	⊕	w	و	⊕⊕⊕
yay	⊕	y	ي	◌⊕⊕⊕⊕
yaz	⊕	z	ز	◌⊕⊕⊕⊕
yaz ^ˀ	⊕ ^ˀ	z ^ˀ	زˀ	◌⊕⊕⊕⊕ˀ

Kaynak: RCAM, 2004.

İslam'dan önce, Antik Çağ'daki Amazigh halkını dini inançları çok tanrıcılık ve animizm bileşimiydi. Ruhların nesnelere ve unsurları canlandırma gücüne sahip olduğuna inanmaktaydılar. Amazigh inançlarının çoğu yerel olarak geliştirilmiş ve bazıları ise Eski Afrika mitolojisi (Eski Mısır ve Yahudilik gibi), Antik Yunan, Fenike mitolojisi, İberyaya mitolojisi ve Antik dönemde Helenistik dinlerinden etkilenmiştir. Bu nedenle pagan kültürüne sahip olduğu düşünülmektedir. Amazigh birçok istilalara ve yabancı medeniyetlerin etkisine maruz kaldığından, gerçek Berberi antik dinini ve özelliklerini kesin olarak ortaya koymak mümkün değildir. Ancak, Tamazgha'da ki (Bkz. Şekil 4) tarih öncesi anıtlar, mezarlar üzerinde yapılan arkeolojik araştırmalar, tarihsel yazılar, bu antik kültürün inançları, cenaze uygulamaları hakkında bilgi vermektedir. Herodot ve İbn Haldun'un aya, güneşe tapan, kayaları, dağları, mağaraları ve suyu kutsal mekanlar yapan Berberilerle ilgili tarihsel yazıları bulunmaktadır (Hakki,1992: 482). Profesör Fabrizio Mori'nin 1958'de Eski Mısır mumyasından daha eski olan bir Antik Libya mumyasını keşfetmiştir (Alsherif, 2014: 97). Arkeolojik kanıtlara dayanarak, Antik Çağın

Berberiler'i iyi gelişmiş bir cenaze kültürüne sahip oldukları görülmektedir. Bölgede süslü kaya mezarları, cenaze sunakları ve Tümülüsler (Tümü adak adaklarıyla birlikte) bulunmuştur. Bu buluntular ışığına Krallarına ve hükümdarlarına, ölümlerinden sonra tanrılar gibi taptıkları söylenebilir.

Ortak çağın ilk yüzyıllarında, Hristiyanlık Roma imparatorluğu boyunca yayılmaya başladığında, Kuzey Afrika'nın kentleşmiş bölgelerindeki birçok Berberi Hristiyan inancını benimsemiştir. Fakat, bu döneme ait bazı gelenekler, örneğin mezar yerinde ritüel yemeklerine katılan kadınlar gibi, Hristiyanlığa geçtikten sonra bile uygulanmaktadır. İslam dönemi Arap tarihçilerine göre, Kuzey Afrika'da ki Berberi kabileleri, Müslümanların kurallarına boyun eğerek yedinci yüzyılın sonunda İslam'ı kabul etmiştir. Bölgesindeki fetihlerin tamamlanması kısa bir süre içinde olmamış, yarım asrı aşan uzunca bir süreci kapsamıştır. Bu süre içinde Araplar ve Berberiler arasında şiddetli savaşlar, ikisi arasındaki siyasi, askeri mücadeleler ön plana çıkmıştır. Üstelik Müslüman ordularına karşı şiddetli bir mukavemet göstererek onlarla savaşmışlar, İslâm itaatine girdikten sonra bile defalarca isyana kalkışmışlardır. Tarihi kaynakların ifadelerine göre Berberi'ler iyi Müslümanlar ve gayretli mücahitler haline gelmişlerdir (Atçeken, 2003: 85, 87, 89). Amazigh o zamandan beri ağırlıklı olarak Müslüman olmuştur.

Kolektif kültürel kimlik ve ulusal kimlik, Amazigh kültür kavramlarının temellerini oluşturmaktadır. İnanç, dil, sanat hatta el sanatları ve sosyoloji alanlarında bilgiye değer veren bu kültür, zengin bir kültürdür, binlerce yıllık bir geçmişe sahiptir. Dilin toplumdaki önemi, uygarlığı ve eski geleneklerini korumak için yaşam tecrübesi Amazigh topluluğunda güçlü bir şekilde mevcuttur. Tarihleri ve inanç sistemleri korunmuş ve ebeveynlerden çocuklara sözlü olarak aktarılmıştır.

Tarih, genellik ve kanunlar nesilden nesile anadil yoluyla aktarılmıştır. Amazigh kültürü şu kavramlara dayanmaktadır: Bir yandan kültürel bir araç olarak dilin Amazigh kimliğinin ana işareti hem iletişim hem de tarihin devamı için önemi, diğer yandan güçlü ve bölünmez bir inanç sistemidir. Akrabalık ve geniş aileye aidiyet, dayanışma ve bir arada yaşama ile ifade edilen, her yerde mevcut olduğunu benimsemişlerdir. Ayrıca toprakla güçlü bir bağın yanı sıra, faydalarıyla özdeşleşme ve kutsallığına olan inanç da bulunmaktadır (Chtatou, 2020:13, 14).

Kültürel olarak bakıldığında, geçmişten günümüze Berberi toplumunun çekirdeğini kabile ve aile teşkil etmektedir. Berberi aileler günümüzde Müslüman ve

anaerkil toplum yapısıyla bilinmektedir. Aileler ortak bir meskeni paylaşan, aynı sofrada yemek yiyen, gelenekli aynı işte çalışan ve aile reisinin kesin otoritesi altında yaşayan akrabalarından oluşmaktadır. Genellikle evlenen oğul babasının yanında kalmaya devam etmektedir. Gelinler, eşlerinin ailesiyle yaşamaktadır (Ocak, 2015: 29). Bir aşiret içindeki tüm aileler eşittir. Topluluk içinde uyumu sağlayan ve anlaşmazlık durumunda hüküm veren, tazminatı belirleyen ve cezaları belirleyen bir yaşlılar konseyinin yetkisi altında onur kurulu tarafından yönetilmektedir. Amazighlerin toprakla fiziksel yönün ötesine geçen ve ruhsal alana giren benzersiz bir ilişkisi bulunmaktadır. Toprağı yalnızca yaşamı ve inançları sürdürmekle kalmayıp aynı zamanda dış dünyadan korunmayı da sağlayan bir sembol olarak görmektedirler (Chtatou, 2020:13).

Amazighlerin toprak sevgisini Moussem dönemindeki tarım ve kutlamalar göstermektedir. En güzel kutlama, kuzey Fas'ın güney Rif dağlarında Yükseklerde yaşayan Fas'ın Jbalas'ının antik Amazighleri arasında bulunmaktadır. Özellikle Akdeniz'in en eski müzisyenlerinin (Jahjouka) yaşadığı Ait Şerif klanı, Irmawen veya Boujloud olarak bilinen yıllık festivalleri sırasında müzik ve dansla toprağın bereketini kutlamaktadır. Bu Trance müziği ve antropolojik tiyatrolar dört bin yıl boyunca kesintisiz devam etmiştir. Amerikalı yazar William S. Burroughs (Junky) adlı kitabında onları "4.000 yıllık bir rock grubu" olarak tanımlamıştır. Ancak, ilk olarak 1950'lerin başında Batılı gazeteciler tarafından belgelenmiş ve 1969'da sanatçı Brian Jones tarafından uluslararası alanda yaygın ilgi görmüştür. Birçok batılı rock ve caz müzisyeniyle iş birliği yapmışlardır. Halk grubu olan İmedyazen yüzyıllardır olduğu gibi köy köy dolaşarak düğünleri ve diğer sosyal etkinlikleri şarkılarıyla, hikayeleriyle, şiirleriyle renklendirmektedirler (Chtatou, 2019:2,4,5).

Bu özel günde geleneksel olarak çeşitli yemekler servis edildiğinden yemek, kutlamaların zorunlu bir parçasıdır. Örneğin Orkimen, kuru bakla, nohut ve buğdaydan yapılan koyu bir çorbadır. Yennayer kutlaması için yedi çeşit sebze ile özel olarak hazırlanan bir diğer örnek ise kuskustur (Bkz. Şekil 6). Ayrıca tereyağı, Argan yağı ve bal ile hazırlanan mısır tanelerinden yapılan bir yemek olan Tagoul da ikram edilmektedir. Adını pişirildiği kubbeli kaptan alan tajin de bu yemekler arasındadır. Tajin yemeğinin farklı farklı tariflerle et, balık ya da sebze ile yapılmaktadır.

Şekil 6. Kuskus, Fas Bölgesinin En Önemli Berberi Ana Yemeğidir

Kaynak: Food Vlog, 2020.

Berberi kültürü, şiir, şarkı ve dans dışında, özellikle kaya oymacılığı, heykel, duvar halısı, mücevher çanak çömleklerde geometrik tasarımlar ve Tifinagh alfabesinin karakterleri şeklinde ortaya çıkan dekoratif sanatlarla da temsil edilmektedir. Mimarlık da bu kültürel mirasın bir parçasıdır. İçgüdü ve eskimeyen gelenekler tarafından yönlendirilen zihnin saf bir yaratımıdır.

Bazı zanaatkar kreasyonları, Doğu veya Arap-Endülüs geleneklerinden etkilenmektedir. Berberiler İslam'ı kabul etmeden önce bazı renklerin ve sembollerin insanları hastalık ve nazardan koruduğuna inanmışlar, İslamiyet'in kabulünden sonra bu inançlar sadece sembolik anlam taşımıştır (Triki, 2014). En meşhur geleneksel Amazigh el sanatları arasında;

Kuyumculuk (Bkz. Şekil 7, 8): Kuyumculuk bir sanat olarak kabul edilmektedir. Çok ince işçilik, sabır ve el mahareti gerektirmektedir. Amazigh mücevherleri, basit süslemelerden çok daha geniş bir amaca ve anlama hizmet etmektedir. Bir Amazigh kadınının taktığı takılar, onu bir klanın veya kabilenin üyesi olarak tanımlamakta, zenginliğini işaret etmekte, gelenek ve inanışları yansıtmaktadır. Erkekler ise özellikle İslam fetihlerinden sonra gümüş yüzükler ve süslü silahlar edinmektedir. Bu Mücevherler gümüş, pembe mercan, amazonit, kehribar, Çek camı, Batı Afrika abanoz boncuklarından ve bazen altından yapılmaktadır. Tasarımlar ve kompozisyonlar kabileden kabileye, bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir.

Şekil 7. Fas Küçük Atlas, Berberi Kadın Süslemesi, 19. Yüzyılın Başı

Kaynak: <https://flickr.com/photos/72746018@N>

Şekil 8. Dövmeli ve Mücevherli Anti-Atlas'tan bir Chleuhe kadını. 1940'lar

Kaynak: <https://flickr.com/photos/54996985@N0>

Çanak çömlek (Bkz. Şekil 9, 10, 11): İnsanlık tarihinin en eski sanatlarından biridir. Gabriel Camps, arkeolojik keşiflerin ışığında, bu çanak çömleğin MÖ 2. binyılda, Akdeniz Tunç Çağı'nın sonunda doğduğunu ve Kuzey Afrika'nın her yerinde lokalize olduğunu doğrulamaktadır. Berberi çanak çömlek üretimi, kullanımının esas olarak yerel veya ekonomik ihtiyaçlar (Kap, kacak, tencere, testi ve vazo gibi eşyalar) tarafından

belirlendiği tüm Berberi bölgelerine yayılmıştır. Fas'ta Berberi çömleklerinin farklı stilleri, güney çömlekçiliği ve kuzey çömlekçiliği bulunmaktadır. Kırsal kesimde üretilen çömlekler, sade ve daha az renkli ama aynı zamanda dekoratiftir. Uzun süren sabır, el mahareti ve iyi bir ustalık bilgisi gerektirmektedir. Çizilmiş bezemeler, henüz yumuşak olan kil üzerine yerleştirilmektedir. Uygulanan süslemeler ise çizgi ve topaklardan oluşmaktadır. Boyalı süslemeler, farklı türlerde kil veya mineral pigmentlerle yapılmakta, parmak veya ağaç dalları kullanılmaktadır. Genellikle üçgenler, şeritler, baklava şekli, düz veya dalgalı çizgilerden oluşan dekoratif motifler kullanılmaktadır (Fili, 2011: 22, 23,24).

Şekil 9. Tagine, Fas'ın Geleneksel Bir Tenceresidir (Amazigh Kültüründen Bir Çömlek)

Kaynak: <https://www.thespruceeats.com/cooking-in-a-moroccan-tagine-steps-2395002>

Şekil 10. Fas Berberi Antika Çanak Çömlek

Kaynak: Angoulême Müzesi koleksiyonu (Fransa). Müzesi

Şekil 11. Rif Çömlekçiliği- Kuzey Fas, 20. Yüzyıl Başları (Fransa).

Kaynak: MACMA Marakeş Müzesi, 2015

Mimarlık: Amazigh mimarisi, uzun bir tarihin ve Amazigh uygarlığının zengin bir deneyiminin ürünüdür özgün birliği yere, döneme göre değişmektedir. Çeşitli yapı, teknik ve bileşimi, yerel olarak mevcut malzemelerin kullanımı, bunların iklimsel, topografik koşullara uyarlanması konusuyula bağlantılıdır. Fas'ta, Amazigh mimarisinin örnekleri çoktur. Hem kuzeyde hem de güneyde; Sahra köylerinde veya dağlarda (Menasra ve Rais, 2019: 4) Kasbah ve Ksour mimarisi bunun için güzel bir örnektir. Fas'ın Güneydoğusunda, dünyanın en büyük mimari miraslarından Draa ve Ounila Vadisi'nin Ksour ve Kasbası bulunmaktadır. Yerel nüfusu ve kültürü, çevrenin özelliklerinden ve yapı malzemelerinin mevcudiyetinden başlayarak çevresel zorluklara sürdürülebilir bir şekilde yanıt vermeyi başarmıştır. Kasbah, bir şehir saldırıya uğradığında yerel liderin yaşaması ve savunması için kullanılan bir yerdir. Öte yandan Ksour, kalabalık bir müstahkem kabile köyüne ve genellikle bir kalede veya bir savunma duvarının arkasındaki birkaç yapıda birden fazla binaya atıfta bulunmaktadır. Kullanılan malzemeler sahada mevcuttur ve tamamen doğaldır. Bu nedenle çevre dostu, yenilenebilir ve tekrar kullanılabilir özelliklere sahiptir (Baglioni, 2010).

3. TAZNAKHT KASABASININ COĞRAFİ KONUMU, TARİHÇESİ VE KÜLTÜRÜ

Taznakht, küçük Atlas (Anti Atlas denir) dağlık Bölgesindeki batı Ouarzazat ilinde bulunan bir kasabadır (Günümüzde Kasbahların çoğu şehirlere dönüşmüştür). Batıda Taroudant ili, doğuda Ouarzazat ilçesi ve Ağdz şehri, kuzeyde Amrozgan, güneyde Tata ili ile çevrelenmektedir. Bu bölgenin geleneklerini, değerlerini ve tarihsel bilgi birikimini sürdüren birkaç köyden oluşan bir gruptur. Taznakht, Kambriyen

dönemine tarihlenen volkanik kayalardan oluşan bir kaide üzerinde yer almaktadır. Kentin tepelerinde M.Ö. 7000'e kadar uzanan mağaralar bulunmaktadır (Bkz. Şekil 12).

Şekil 12. Taznakht Haritası

Kaynak: <https://ma.maptons.com/2469946>

4.405 km'lik bir alanı kaplar ve 7.281 nüfusa sahiptir. İdari olarak, Taznakht beş belediyeye bölünmüştür: Ouislsate, Iznaguene, Siroua, Khzama (Kırsal) ve Taznakht (Kentsel) (RGPH, 2014).

Taznakht tarihi ve kültürel zenginliklerinin yanı sıra muhteşem doğal güzellikleri ile özellikle bahar mevsiminde turizm merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Ouarzazat ve Marakeş'a yakınlığı ile büyük bir avantaja sahip olan Taznakht'ta; yarı Sahra ve dağ turizmi, yayla turizmi, kültür ve sanat turizmi, kongre turizmi ve kamp turizmi yapılmaktadır. Kasabaları, yaylaları, dağları, önemli bir yer tutmaktadır. Taznakht, Fas'taki en önemli halı pazar yerlerinden birisidir. Halı ticaretinde Fas'ın her yerindeki ve yurtdışındaki halıcılar tarafından bilinmektedir. Ayrıca Souss (Batı), Draa (Doğu) ve Talouet (Marakeş'in güneyindeki Glaoua başkenti) bölgeleri arasındaki kervan yollarının kavşağında bulunmaktadır.

Taznakht'n "Kasbah" ya da yerel olarak "Tighermet" olarak adlandırılmaktadır. Hassas ve mükemmel mimari Amazigh tekniğine göre inşa edilmiştir. Bu mimari tarzı, Fas'ta tarihi bir tarz ve önemli bir mimari miras olarak kabul edilmektedir. Bu Kasalar, güney Fas'ta bulunan Kasbah ve Ksour olarak adlandırılan güçlendirilmiş topraktan yapılan bir dizi köyün bulunduğu bölgedir (Bkz. Şekil 13).

Şekil 13. Taznakht Bölgesindeki Bir Kasbah'ın Kalıntıları

Kaynak: Hamza Bordo, 2022

Taznakht, büyük Amazigh kabilelerinden biri olan Sanhaja'nın ülkesini ifade eden "Taznagt" dan türetilen bir isimdir. Onlar Murabıtların ve Muvahhitlerin kökenidir ve kadim medeniyetlerini, büyük ihtişamlarını inşa etmek için başlangıç noktalarıdır. Muvahhitler 1146 ila 1248 yılları arasında Endülüs'ü fetheden ve İber Yarımadası üzerinde hüküm sürmüş son büyük Müslüman Berberi devletidir (Triki, 2014: 31,32).

19. yüzyılda Taznakht'taki ana sanayi, yünlü pelerin "Akhnif veya Khenif" idi (Bkz. Şekil 14). Sakinleri ayrıca pazarlarında satılan, Marakeş'te takas edecekleri yün, fındık ve hurma gibi diğer ürünlerin ticaretinden geçim sağlıyorlardı. Ancak günümüzde Taznakht'ta halı dokumacılığı toplumsal kalkınmanın bir aracı haline gelmiştir. Özellikle aileler için tamamlayıcı bir gelir kaynağı olmaktadır. Ayrıca, yıllık Taznakht halı festivali bu ürün için başka pazar kapıları da açmaktadır.

Taznakht, kültürü ve sanatları yönünden çok zengin bir geçmişe sahiptir. Kültürü ve sanatları bir milletin medeniyetini tanıtan önemli unsurlar arasındadır. Gelenek görenek ve yaşam biçiminin nesilden nesile aktarılmasında en büyük rol kültürünün ve sanatlarınınadır. Taznakht'ta yaşamış olan halklar, din, gelenek ve sanatlara farklı yön vermiştir. Söz konusu halklar Yahudi ve Müslüman Berberlerdir. Ancak Yahudiler 1960'larda Taznakht'ı Avrupa ve Filistin'e bırakarak Kasbah'ın ortasında bulunan Yahudi mezarlığı gibi mimari ve zanaatkar bir miras bırakmışlardır (Amzil, sözlü görüşme, 2022).

Taznakht'ta Amazighlerin, giyimleri şiiirleri ve müziklerinde de içinde olduğu önemli kültürel mirasları bulunmaktadır. Örneğin giyimlerin en gözde olanı Akhnif, Toukaït, Haïk'tir. Tarihi Amazigh mutfakları ile de bilinmektedir. Bu mutfakta en çok tanınan yemek yoncalı mısır kuskus tarihi İslam'dan öncesine dayanmaktadır. Mücevherat ve tekstil de bu geniş ve zengin bölgeyi karakterize eden unsurlardır. Taznakht şehri kırsal bölge olduğu için yağmur suları ile yetişen bitki örtüsüyle beslenen evcil koyun, keçi gibi kırsal hayvanların sayısı çoktur (Amzil, sözlü görüşme, 2022).

Düğünler, Amazigh yılbaşı (Ocak), halı festivalleri ve müzik festivalleri (En ünlüleri Ahvaş'tır "Ahouash") gibi bölgede düzenlenen festivallerde ve etkinliklerde görülmektedir.

Kabile ve aile, Taznakht'ın Berberi topluluğunun çekirdeğini oluşturmaktadır. Berberi aileleri bugün Müslüman ve anaerkil topluluk yapılarıyla ünlüdür. Aileler, günlük yaşamı paylaşan ve aynı geleneksel işte çalışan, aile reisinin mutlak otoritesi altında yaşayan akrabalarından oluşmaktadır. Halı dokumasıyla ünlüdür. Kadınlar nesillerdir yöreye özgü özellik ve desenlerde halılar yapmaktadırlar. Parlak renkler ve farklı ebatlarda Taznakht halıları dokunmaktadır. Bu yörenin kadınlarının dokumacılığı onların hikâyelerini anlatan, dertlerini dile getiren bir sanat dalıdır.

Bölgede safran yetiştiriciliği yaygındır ve önemli bir gelir kaynağıdır. Doğal ilaçların yapımında, geleneksel yemeklerin pişirilmesinde çeşni olarak ve yün için doğal boyamacılıkta kullanılmaktadır. Taznakht bölgesinin Berberileri, ticaret sayesinde her zaman gerekli gıda maddelerini sağlayabilmişlerdir. Hurmalar, meyveler, sebzeler, tahıllar ve kına gibi ürünler Oued Draa vadisinden gelmektedir. Kadınlar ev işleriyle, erkekler ise sürülerle ve ticaretle ilgilenmektedir.

Şekil 14. Glaoua (Atlas bölgesinde, Fas) Çoban Akhnif Denilen Pelerin Giyiyor

Kaynak: IMA/BESANCENOT, 1934-1939

İKİNCİ BÖLÜM

FAS AMAZIGH DOKUMALARI

1. FAS AMAZIGH DOKUMALARI

1.1. DOKUMANIN TANIMI VE KULANIM ALANLARI

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçtiği M.Ö 8000’li yıllar bir dönüm noktası sayılmaktadır. Sosyal hayattaki ve sanat alanındaki bazı gelişmelere paralel olarak dokumacılık sanatı da insanoğlunun hayatında kendine yer bulmaktadır (Telli, 2010: 9). Dokuma dünyadaki en eski sanatlardan biridir. Dokuma; bükme yoluyla ya da başka yollarla iplik haline getirilen her türlü hammaddeden (Örneğin pamuk, bambu veya yün gibi) üretilen ve farklı yapım metodları ile meydana gelen bez, kumaş, triko, halı, kilim, henbel, yorgan, keçe gibi ürünlerdir. Çeşitli el tezgâhlarında iki veya daha fazla ipliğin belirli bir yöntem ile alttan ve üstten birbirine geçirilerek kenetlenmesiyle, meydana gelen ürüne el dokuması denilmektedir. Amazigh dokumaları çalışmaları önceleri sadece ihtiyaç için üretilirken günümüzde sanatsal ve folklorik bir obje haline gelmiştir.

Dokumalar Üretildikleri coğrafyada yaşayan insanların tarihine, gelenek ve göreneklerini yansıtmaktadır. Fas’ta da her bir Amazigh topluluğunun kültürü ve gelenekleri bir bölgeden diğerine farklılık göstermektedir. Böylece dokuma, kabileye ve bölgeye bağlı olarak farklı stiller, renkler, teknikler, hatta farklı kullanımlar sunabilmektedir. Ayrıca dokumacının zenginliğinin, sosyal statüsünün ve dini geçmişinin yanı sıra kabilesinin günlük yaşamının bir göstergesi olarak da hizmet edebilmektedir. Örneğin, Fas’ın güneyindeki çölde, Berberi kabilelerinde erkekler Derâ giymektedir (Bkz. Şekil 15). Derâ, çöldeki tek erkek giyimidir. Yanları iki geniş açıklığı olan ve göğüs hizasında cepli bol kesim bir elbisedir. Bu elbise her zaman yalnızca beyaz ve açık mavi renklerde dokunmaktadır. Derâ Fas Çöl Berberi kabilelerinin erkeklerinin sosyal ve sınıfsal bağlılığın en önemli sembollerinden biridir (Laabid, 2008).

Fas Amazigh düz ve havlı dokumaları arasında yer alan Henbel (Berber kilimi), halı, tülü teknikleri ile dokunmuş ürünlerin Amazigh yaşamındaki yeri ve önemi yıllarca bilim, sanat dünyasına konu olmuştur. Bu ürünlerin farklı kullanım amaçları için üretildiği bilinmektedir.

Şekil 15. Fas'ın Güneyindeki Çölde Berberi Kabilelerini Erkek Kıyafeti

Kaynak:https://ar.wikipedia.org/wiki/طرفاية#/media/ملف:Old_man_from_Tarfaya_1.jpg

Birincisi geleneğin içerisinde, günlük yaşam biçiminin bir parçası olarak, kişisel kullanım için yapılan üretimlerdir. Bu ürünler arasında Glaoua'da İjekjad adı verilen ayakkabılar örnek olarak verilebilir. İjekjad dağ sakinleri tarafından kullanılmaktadır (Bkz. Şekil 16). Yörede Ait-Ouaouzgite (Yüksek Atlas bölgesindeki) denilen bir dokuma tekniği ile oluşturulan yüzeye deri taban geçirmektedir. Dokuma beyaz zemin üzerine çoğunlukla mavi, kırmızı geometrik süslemelerle oluşturulmaktadır (Besancenot, 2009: 120, 158). Bölgenin sakinleri, sert iklimden ve zehirli hayvanlardan korunmak için bu ayakkabıları dokumaktadır. Diğer bir örnek ise rüzgâr ve soğuktan korunmak için yünden dokunan feminen geniş pelerin Tamizart'tır (Bkz. Şekil 17). Kullanılan malzeme ve uygulanan motifler bir bölgeden diğerine değişiklik göstermektedir. Tamizart, geometrik desenlerin üzerine dikilmiş parlak pullarla süslendiği gibi, sade, siyah bantlı olarak dokunmaktadır. Geleneksel olarak Tamizart'ı, gelinler düğün gününde giymektedir. Ancak kadınlar tarafından özel günlerde de giyilebilir. Çadır dekorasyonunda, yatak örtülerinde, duvara asmak ve eşya taşımak için kullanılmaktadır.

İkincisi ise ticari amaç için üretilen, satılan ve pazar payının yüksek olduğu ürünlerdir. Ayrıca Berberi kabileleri arasında dokumacılarla ticaret ve takas yaygındır. Örneğin geçmişte tahılları, bakliyatları büyük miktarlarda taşımak ve satmak için büyük yün çuvallar dokunmuştur.

Şekil 16. İjekjaden, Ait-Ouaouzguite, Yüksek Atlas Bölgesinde Kullanan Bir Ayakkabıdır (1934-1939)

Kaynak: altair.imarabe.org//notice.ph

Şekil 17. Tamizart Giyen Bir Berberi Kadın (Fransa).

Kaynak: <https://altair.imarabe.org/notice.php?q=id:120201>

1.2. DOKUMANIN TARİHÇESİ

Amazigh medeniyeti el sanatları bakımından çok zengin bir kültüre sahiptir. Bu kültürel zenginliğin içinde dokuma ayrı bir yer tutmaktadır. Ayrıca Amazigh'in güzellik ve mükemmellik arama isteği dokumalarla çeşitlenmiştir.

Fas'ta Berberi dokuma üretimi, MÖ 5000'e kadar uzanmaktadır. Bu dokumalar, genellikle göçebe ya da yarı göçebe Amazigh halklarının kadınları tarafından uygulanan geleneksel kırsal sanatlardır. Kullanılan ham maddeler sürülerindeki koyun ve keçilerin saf yünlerinden yapılmaktadır. Amazigh kadınları, şal, battaniye, halı, çadır, çanta, yastık olarak kullanılan ürünler dokumaktadır (Amzil, sözlü görüşme, 2022). Zamanla çok çeşitli semboller, tasarımlar ve kompozisyonlar eklenerek dokuma ve boyama tekniklerini bölgede geliştirmiştir. Amazigh tekstillerini Afrika'da farklı yapan bu faktörlerdir. Desenlerdeki varyasyonlar, parlak renkler ve doku çeşitliliği, onları diğer İslami ve Afrika tekstillerinden ayırmaktadır (Amzil, sözlü görüşme, 2022).

7. yüzyılda tekstil, bugüne kadar devam eden Fas ekonomisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Amazigh halkı tarafından uygulanan teknikler, dokuma ve nakış bu medeniyetin günlük yaşamının temel bir parçasıdır. Dokumalara uygulanan semboller korunma, hayatta kalma ve güç kaynağı olarak kabul edildiğinden, yüzyıllar boyunca korunmuştur (Amzil, sözlü görüşme, 2022). Halı, özellikle Fas'ta, antik ve günümüz Kuzey Afrika'nın en iyi bilinen dokumalarından biridir. Fas Amazigh halılarının tarihi, insanlar tarafından kullanılan ilk aletlerin geliştirilmesiyle Paleolitik döneme kadar uzanmaktadır. Binlerce yıl öncesine dayanan kaya sanatında, mağara resimlerinde Amazigh motiflerinin ve kabile sembolizminin izlerine rastlanmıştır (Chtatou, 2020: 6). Öte yandan çoğu tarihçi halı sanatının Birinci Pers İmparatorluğu'ndan (Ahameniş İmparatorluğu olarak da bilinmektedir) kaynaklandığını iddia etmiştir (Bkz. Şekil 18) (O'Brien, 2002: 42). Bu büyük imparatorluk şu anda Irak, Suriye, Türkiye, Filistin olarak adlandırılan bölgelere ulaşmaktadır. Tamazgha (Berberilerin ülkesi) toprakları batıda Fas, kuzeyde Mısır'daki Siwa'ya kadar uzanmaktadır. Bu, halı sanatının Berberilere nasıl ulaştığını ve aynı zamanda Berberi halıları ile Pers İmparatorluğu tarafından yönetilen ülkeler arasındaki benzerliğin nedenini açıklanmaktadır (Amzil, sözlü görüşme, 2022).

Şekil 18. Darius (MÖ 522- MÖ 486) Yönetimi Altında Ahemeniş İmparatorluğunun En Geniş Sınırları

Kaynak: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahemeniş_İmparatorluğu

1.2.1. Düz Dokumalar

1.2.1.1. Kilim (Hanbel)

Kilim, bilinen en eski dokuma türlerinden biridir. İlk olarak eski zamanlardan beri hayvancılıkla geçinen dünya göçebeleri tarafından yapılan ve kullanılan bir eşyadır. Göçebeler bu kilimleri kolaylıkla katlayıp atların ya da develerin sırtlarına atarak uzun yolculukları sırasında kullanmışlardır. İlk kiliminin ne zaman ve nerede dokunduğu tam olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte, bazı kaya çizimleri, Berberilerin en az MÖ 3000'den beri kilim dokumacılığı yaptığını göstermektedir (Flint, 2021: 14) (Bkz. Şekil 19).

Şekil 19. MÖ 3000 berberi Kadın Figürleri. Tassili n'Ajjer, Cezayir.

Kaynak: Flint, 2021: 14

Kilim dokuma tekniği iki iplik sistemine (Atkı ve çözgü) dayanmakta, genellikle kadınlar tarafından dikey veya yatay tezgâhlarda dokunmaktadır. Atkı iplikleri, çözgü tellerinin bir altından, bir üstünden geçerek başka renkteki motifin sınırına kadar gidip dönmesiyle kilim dokuması oluşturulmaktadır. Bu teknikte, atkı iplikleri çözgü tellerini tamamen örtmektedir (El Bargui, sözlü görüşme, 2022).

Taznakht'ta Hmel ve Hanbel tekniği, kilim tekniği ile çok uyumludur. Berberi dokuma için Hmel tekniği, düz dokumanın kaynağıdır. Ayrıca bu teknik birçok kullanımıyla öne çıkan Berberi dokumalarında kullanılmıştır. Ancak bu iki tekniğin temeli arasında büyük bir fark vardır. Hmel çok basit bir düz dokuma tekniğidir. Herhangi bir süsleme veya renkli ip kullanılmamış, çoğu durumda eni kısa, boyu daha uzun dokunmuştur (Bkz. Şekil 20). Hmel dokumak için ipek, pamuk, yün veya keçi kılı

kullanılmaktadır. Hanbel ise renkleri, motifleri, teknikleri ile ayırt edilmektedir (Bkz. Şekil 21) (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, 2022).

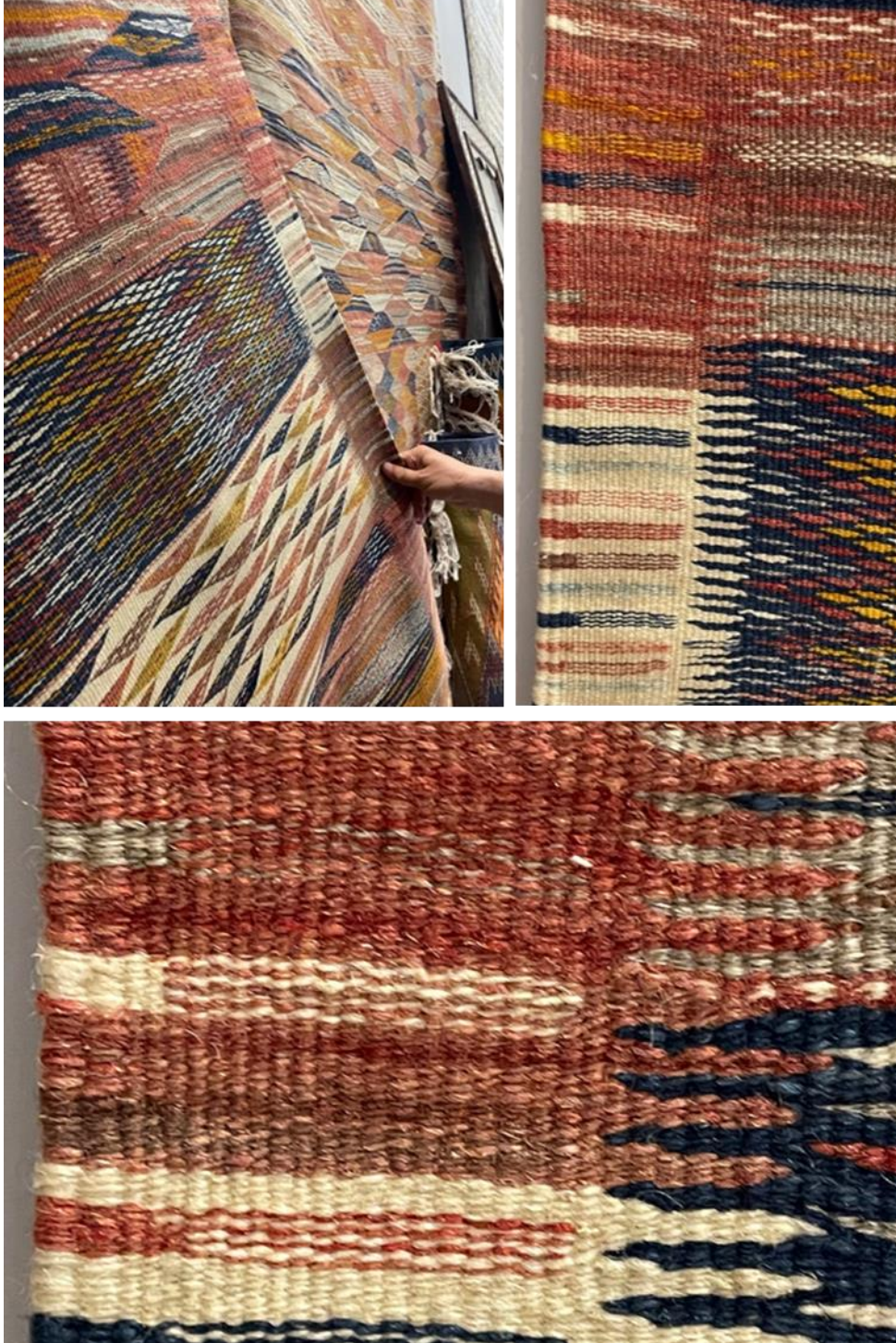
Fas Kilimi veya Hanbel kilimleri genellikle Kilim, Klim veya Kelim (Türkçe kelime) olarak adlandırılmış ve Farsça “Gelim”den türetilmiştir. Kilim, düğümlü değil, işlemeli kilim anlamına gelmektedir. Bu kilimler, onları dokuyan kabilelerin kimliğini sembolize etmekte bu nedenle süslemeleri her kabileye özgü özellik göstermektedir (Chtatou, 2019: 35).

Şekil 20. Fas, Taznakht Hmel Tekniği (Kilim)

Kaynak: Ait-Ahmed, Taznakht 2022

Şekil 21. Hanbel (Kilim). Atls Bolgesi, Fas

Kaynak: Labdaoui, Marakeş 2022 Labdaoui, 2022

1.2.1.2. Cicim (Akhnif)

Cicim; üç veya daha fazla iplik sistemine (Atkı, çözgü ve desen) dayanan bir dokuma tekniğidir. Her sırada çözgü ve atkı iplikleri birbirini kapatmadan bir zeminden diğerine geçerek kesişmekte ve desenli iplik ile dokuma yüzeyinde kabartma desenler oluşturulmaktadır (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, 2022).

Berberiler arasında cicim tekniği akhnif olarak bilinmektedir. Sözlü tarihte ismin Berberiler tarafından bu teknik kullanılarak yapılan ilk dokumalardan birinin adından, özellikle Ait-Wawezgit kabilesinin Atlasından alındığı söylenmektedir. Aslen Akhnif; siyah veya koyu kahverengi keçi kılından tek parça dokunmuş kalın bir erkek peleridir. Akhnifin başlığı dahil, arka kısım çok ince süslemelerden oluşmuş, uzun bir bantla çaprazlanmış, çoğunlukla parlak kırmızı veya turuncu olan yarım ay motif ile süslenmiştir (Bkz. Şekil 22) (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, 2022). Geçmişte cicim tekniği sadece akhnifi süslemek için kullanılırken daha sonra kilimlerde de kullanılmaya başlanmıştır. (Bkz. Şekil 23).

Şekil 22. Akhnif, Ait-Ouaouzgit Kabilesi, Fas

Kaynak: Ait-Ahmed, Taznakht, 2022

Şekil 23. Kilim Üzerine Akhnif Tekniği (Cicim). Taznakht, Fas

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

Fas'ta çok satan düz dokumalar arasında olan kilim ve akhnif (Cicim) dokumalar Sirwa dağında halen üretilmektedir. Hediyelik, turistik eşya olarak ün kazanan akhnif dokumaları, Fas'ın diğer bölgelerinde taklit edilerek üretilmektedir. Akhnif hakkında araştırma yapan Bert Flint, akhnif pelerininin "Glaoua" halılarının üretilmesinin esin kaynağı olduğunu yazılarında belirtmiştir. Ancak Flint dokuma tekniklerini nakış olarak

adlandırmıştır (2000). Akhnif dokumaları, Fas'ın tüm turistik kasabalarında satılmaktadır. Marakeş ve Essaovira arasındaki yolda, Chichaoua yakınlarındaki Sidi-Moukhtar'da bulunan bir halı kooperatifinde, yeni düzenlemelerle akhnif (Cicim) ve kilim dokunmaktadır (N. Naji, 2007: 113).

1.2.1.3. Sumak (Şadvi)

Sumak, iki veya üç iplik sistemine (Atkı, çözgü ve desen) dayalı bir dokuma tekniğidir. Farklı renkteki desen ipliklerinin aynı renkteki desen alanlarında çözgü ipliklerine sürekli olarak dolanmasıyla oluşmaktadır.

Sumak, Berberi dokumalarında kullanılan en zor tekniklerden biridir. Berberiler tarafından Şadvi “Shadouï” tekniği olarak adlandırılmaktadır. Bu teknik sadece motifleri vurgulamak için değil, kilimin tamamını dokumak için kullanılmaktadır. Sumak dokumalarda yün veya pamuk iplikleri kullanılmaktadır (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, 2022) (Bkz. Şekil 24).

Şekil 24. Şadvi Tekniği (Sumak). Taznakht, Fas

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

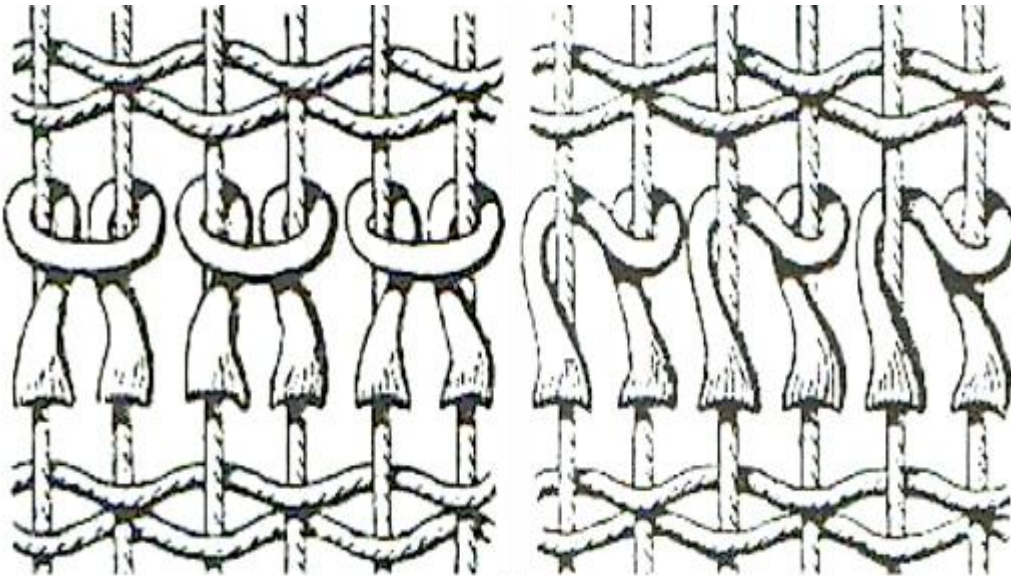
1.2.2. Havlı Dokumalar

1.2.2.1. Halı (Tazerbit)

Üç iplik sistemine (atkı, çözgü ve ilmek) dayanan bir dokuma tekniğidir. Yün ve pamuk gibi ipliklerle her bir çözgü ipliği çiftinin üzerine bir ilmek (düğüm) atılır ve her ilmek sırasından sonra atkı ipliği geçirilip kirkit vasıtasıyla sıkıştırılmaktadır. Daha sonra havlar aynı yükseklikte kesilmektedir.

Amazigh topluluklarında üretilen halılar farklı özellikler göstermektedir. Amazigh halısının kökeni Fas'ın Atlas Dağları'ndadır. Halılarda Doğu veya İran Halılarında kullanılan farklı teknikler kullanılmıştır. Ancak bazı bölgelerde Gördes düğümü ve İran düğümü yayılmıştır (Bkz. Şekil 25). Tarihçilerin bir kısmı bu tekniklerin bölgelere daha önce bu ülke ve bölgelerin padişah ve şehzadeleri arasında yapılan ticaret ve hediye alışverişi yoluyla ulaştığına inanmaktadır. Diğer kısım ise bu tür düğümlerin Bedevi Arapların geçmişte İslam'ı yaymak için Kuzey Afrika'ya geldikleri zaman getirdiklerini iddia etmektedir (Amzil, sözlü görüşme, 2022)

Şekil 25. Soldaki Gördes Düğümü, Sağdaki İran Düğümü

Kaynak: <https://www.sanatin Yolculugu.com/dugum-cesitler-teknikleri-ve-halilarin-incelemesi/>

Atlas Dağları bölgesinde yaşayan kabileler tarafından dokunan halılar kalın havlıdır. Fakat çölde yaşayan kabileler tarafından dokunanlar ise hafif ve düz dokumalardır. Bu da iklimin doğasının bölgenin dokumasına etki ettiğini işaret etmektedir (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, 2022). Fas Berberi halıları, kendine özgü düğüm tekniği ile ayırt edilmektedir. Dayanıklılığı ile tanınmakta edilmekte ve Berber Düğümü olarak bilinmektedir (Bkz. Şekil 26), (Chtatou, 2019: 3).

Şekil 26. Fas Berber Düğümü Prosedürü

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

Fas'taki halılara Berber dilinde “Tazerbit” denilmekte ve eski Farsça bir kelimeden (Zirba) türetildiğine inanılmaktadır. Tazerbitin iki çeşidi vardır: Birincisi tarihsel olarak en eskisidir ve iki ya da üç teknikle dokunan ürünlerdir (düğüm tekniği, kilim tekniği ve nakış). Çoğu bölgede bunlara “Glawa” ya da “Ouaouzgit” halıları denilmektedir (Bkz. Şekil 27). İkinci tip sadece düğümle dokunmakta ve bu dokumaya Tazerbit denilmektedir (Bkz. Şekil 28).

Şekil 27. Glawa, Çok Teknikli Bir Halıdır

Kaynak: Labdaoui, 2022.

Şekil 28. Taznakht Halısı “Tazerbit”

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

1.2.2.2. Boşervit

Bazı düşük gelirli ailelerin yün ya da pamuk satın almaya gücü yetmemektedir. Bu nedenle kullanılmış giysiler ve kullanılmayan kumaşlar halıyı dokumak için yıkanmakta, parçalanmakta ve geri dönüştürülmektedir. Böylece ilk “Boşervit” ortaya çıkmıştır (Bkz. Şekil 29). Daha sonra estetiği ve form zarafetiyle sanat dünyasında ün kazanmıştır. Sanatsal bir ürün haline gelen dokumanın üretiminde farklı farklı maddeler kullanılmaktadır. Birçok ünlü sanatçı bu konuda makaleler yazmıştır.

Holland Cotter tarafından yazılan ve “The New York Times” tarafından yayınlanan “Wild, Not Wool, Berber Rugs” başlıklı bir makalede Boucherouite/ Boşervit Amazigh halılarını şu şekilde anlatmaktadır (Cotter, 2010): “Bu tarz, sosyo-ekonomik değişikliklerin bir sonucu olarak oldukça yakın zamanda gelişmiştir. 20. yüzyılın ortalarından bu yana Fas'ta göçebe yaşam ciddi şekilde azalmış ve koyun yetiştiriciliğinden elde edilen yün üretimi büyük ölçüde düşmüştür. Bununla birlikte, aynı dönemde, Berberi kültürü küresel pazarın dikkatini çekmiş ve Berberi halıları giderek daha fazla talep görmüştür.” Cotter bu stili şu şekilde tanımlamaya devam etmektedir: “Söz konusu stile, yırtık ve yeniden kullanılmış giysiler için Fas-Arapça bir kelimedenden türetilen Boucherouit (Boo-şar-veet olarak telaffuz edilir) denilmektedir. Kadınlar tarafından evde günlük kullanım için dokunmaktadır”.

Boşervit dokumalarının çözgüsünde pamuk iplik, atkılarında ve düğümünde geri dönüştürülmüş kumaş şeritler kullanılmaktadır. Tasarıma göre bir ilmek sırasından sonra

bir ya da üç sıra atkı atılmaktadır. Düğümlerde genellikle Gördes düğüm türü kullanılmıştır (Potart, 2022). Dokuyucular, asimetrik desene sahip bu halıları; bol parlak ve canlı renklerle, abartılı bir dokunuş katmak için genellikle serbest stilde dokumaktadır. 20. yüzyılın ortalarında Boşervit dokuma tarzı Fas'taki Bedevilerin koyun yetiştiriciliğinden elde edilen yün üretiminin önemli ölçüde azalmasıyla gelişme göstermiştir (Chtatou, 2019: 35).

Şekil 29. “Boşervit”

Kaynak: The Good Rug, 2020

1.2.2.3. Tülü (Aşdiv)

Orta Atlas halıları beyaz ve ipeksi kadifeleriyle görünümüleriyle ünlüdür. Düğümler bazen 10 cm yüksekliğe veya daha fazlasına ulaşır. Yer yaygısı, yatak ya da battaniye olarak kullanılan bu halılar, eşkenar dörtgenlerle sade bir dekorasyona sahiptir. Bu halılara “Aşdiv” denilmekte ve en iyi bilinenleri arasında Beni-Ouarain halıları bulunmaktadır (Chtatou, 2019: 21).

Tülü, uzun havları olan bir halıdır. Beni-Ouarain halılarının teknik özelliği tülü halılarıyla benzerlik göstermektedir (Bkz. Şekil 30). Beni-Ouarain, Amazigh halılarının

motifleri sade ve havları yumuşaktır. %100 saf yünden ve genellikle yünün kendi rengi olan beyaz iplikten dokunmaktadır. Motiflerinde siyah, kahverengi, geometrik desenleri bulunmaktadır. Atlas Dağları'nda bulunan Siroua'nın coğrafi konumu ve iklim özellikleri nedeniyle burada yetişen koyunların yünleri yumuşak ve yoğundur. Tülü dokumalarında Siroua'dan gelen kaliteli yün iplikler kullanılmaktadır. Maliyetinin yüksek olması nedeniyle Fas Beni-Ouarain halısını maddi imkânı olan Amazigh kadınları dokumakta ya da dokutturmaktadır.

Tülü dokumalarında kullanılan geometrik desenler ve bunların kombinasyonları, kadın dövmelelerinde, çanak çömlek süslemelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bazen evcil hayvanların tasvirinde geometrik şekiller kullanılmaktadır. Dokumacının çizdiği stilize şekiller onun kültürünün bir parçasıdır (Yol, nehir, yıldızlar, elmaslar, kesik çizgiler, kareler gibi). Berberlerin tülü halısı, Avrupa endüstrisi ve tasarımcılar tarafından uzun süredir kopyalanmaktadır. Ancak 1900'lerde, özellikle ressam Paul Klee, mimar Corbusier ve onlara "Beyaz devler" (Géants blancs) diyen Henri Matisse olmak üzere birçok sanatçı bu tülü dokumalarının Faslı Berberin sanatı olduğuna dikkat çekmiştir (Chtatou, 2019: 3).

Şekil 30. Beni-Ourain Halısı (Atlas bölgesinde, Fas)

Kaynak: Labdaoui, 2022

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TAZNAKHT KASABASI HALILARI

1. TAZNAKHT KASABASI HALI DOKUMALARI

1.1. TAZNAKHT HALI DOKUMALARIN TARİHÇESİ

Fas'ta Amazigh halılarının, kökeni ve ortaya çıkış dönemi kesin olarak belenmemektedir. Halı, özellikle Taznakht bölgesinde Berberi kadınlarının uyguladığı geleneksel sanatlar arasındadır ve tanınırlığı yaygındır.

Amazigh halıları, Orta Atlas, Marakeş ve Ouarzazat çevresindeki ovalarda üretilmektedir. Kökenlerinin MÖ 2. yüzyıla kadar uzandığı söylenmektedir. Bu halılar, göçebe veya yarı göçebe halkların kadınları tarafından uygulanan geleneksel sanatlar arasındadır. Koyun ve keçilerin saf yünlerinden yapılmaktadır (Chtatou, 2019: 3).

Taznakht, yünü Siroua koyun yetiştiriciliğinden elde edilen önemli bir halı dokuma merkezidir. Hem ev içinde kullanmak hem de satmak için tasarlanan Ouaouzguıt halısı (Bugün yaygın olarak "Taznakht halısı" olarak adlandırılmaktadır), nesiller boyunca kabilelerin temel faaliyeti ve aynı zamanda dokuma tezgâhına sahip ailelere teknik, desen açısından bilgi kaynak olmuştur. Bu, aileler için önemli bir mirastır.

Taznakht ve çevresi, Berber düğümü veya Gördes düğümü kullanılan halı dokumalarıyla ün kazanmıştır. Bunun nedeni, Sudan, Mali ve Timbuktu'dan gelen ticari kervanların yüzyıllardır buradan geçtiği stratejik konumudur. Taznakht bölgesinin 7000 yıldan fazla tarihi geçmişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu teori, bölgeyi çevreleyen bazı mağaralarda tarih öncesi kaya çizimlerinin varlığı ile desteklenmektedir (Amzil, sözlü görüşme, 2022).

Tarihsel olarak halı dokuma sanatının da Pers İmparatorluğu'ndan geldiği bilinmektedir. Ayrıca Gördes düğümünün adının Türkiye'de bulunan Anadolu bölgesinden (Küçük Asya olarak da adlandırılmaktadır) kaynaklandığı çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Anadolu ve Kuzey Afrika yüzlerce yıl önce Pers İmparatorluğu, Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi ortak imparatorluklar tarafından yönetilmiştir. Tarih boyunca bu imparatorluklardan etkilenen ve 7. yüzyılda Kuzey Afrika'ya yerleşen uygarlıklar arasında Araplar da bulunmaktadır (Amzil, sözlü görüşme, 2022).

Bütün bu tarihsel veriler, bu halklar arasındaki halı dokuma tekniklerinin benzerliği ve Gördes düğümünün Fas'ta Berberi kabileler tarafından kullanılması hakkında fikir vermektedir.

Bölgenin sömürge işgali ve Marakeş'i Ouarzazate'ye ve daha sonra Ouarzazate'yi Agadir'e bağlayan yolların tamamlanması, 1930'larda Taznakht'ın bölgedeki merkezi pazar haline gelmesinde büyük rol oynamaktadır (N. Naji, 2007: 97).

1944 yılında Taznakht halılarının ilk kooperatifi Fransız makamları tarafından kurulmuş ve Yerli İşleri Servisi tarafından yönetilmiştir. Bu, Alman pazarı tarafından oldukça değerli olan Taznakht halısının resmi pazarlamasının başladığı tarihtir (Amzil, sözlü iletişim, 2022).

1.2. HALI DOKUMALARININ TAZNAKHT KÜLTÜRÜNDE YERİ

Halı sanatı Taznakht kültüründe önemli bir yere sahiptir. Halı, yaşam alanlarını sert ve zor iklimden korumak, gelinin yeni evini döşemek, ticari değişimi yapmak ve günlük hayatın birçok alanında kullanılmaktadır. Taznakht halı dokumalarında en çok geometrik karakterli motifler, bitki desenleri, çevrelerinde gördüğü eşya ve tasvirleri ile geleneklere bağlı motifler ve dinî semboller kullanılmaktadır. Tüm bu gerçekler halıyı, halkının medeniyetini ve kültürünü yansıtan bir sanat haline getirmektedir. Ayrıca toplumlar için kültürel yapının en temel görsel yansımalarından biri halılardır.

Taznakht'ta halı dokumacılığı kadının bilgi birikimine bağlıdır ve geleneksel olarak gelecek nesillere aktarılmaktadır. Genç kızların farklı düğüm tekniklerini, motif, kompozisyon ve renk çeşitlerini öğrenmeleri beklenmektedir. Bu durum, aile içi dayanışmayı desteklemektedir.

Taznakht'ı yöneten büyük kabilelerde halılar, ileri gelenlere, elçilere verilen özel hediyeler arasında yer almaktadır. Ayrıca kasabaları ve diğer kutsal yerleri süslemek için kullanılmıştır. Bu sayede Taznakht halıları siyasi bir güç kazanmıştır.

Kadınlar, kızlarıyla birlikte ya da yalnız çalışmak üzere gruplara ayrılmaktadır. Halı işçiliği sayesinde kadınlar, yeteneklerini gösterme fırsat bulmakta, duygularını ifade etmekte ve sosyalleşme imkânı bulmaktadır (Amzil, kişisel iletişim, 2022).

Dokumaya başlamadan önce iyi bir gelir elde etmek, halıyı düzgün ve çabuk bitirmek için kadınlar tarafından kısa bir dua okunmaktadır. "Bismillah Bereketli olsun, hayırlı olsun". Dokumacı, bir tasarım üretmek için ipliklerin sayısını ve kombinasyonunu

hatırlamak doğru ve uygularsa, bitmiş tekstil sadece estetik zevk vermekle kalmayacak, aynı zamanda güç ve bereket içereceğini halk tarafında inanmaktadır. Amazighler, halının nazar ve jin'e (Kötü ruh) karşı "Güç kalkanı" olduğuna, bu halıların genel tasarımının kötü güçlere karşı koruma sağlayan dokuma bir "Ağ" olarak görüldüğüne, bitmiş dokumalarının sadece dokumacıyı ve ailesini değil, aynı zamanda halının kendisini ve tüm Amazigh kabilesini koruma yeteneğine sahip bir gücü uyandırdığına inanmaktadır (Amzil, kişisel iletişim, 2022).

1.3. HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN HAMMADDELER

Halkın yaşadığı bölgedeki hammadde çeşitliliği, zanaat üretiminin şekillenmesinde etkili olmuştur. Taznakht bölgesinde özellikle Sirwa Dağı'nda keçi, koyun yetiştiriciliğinin yaygın olması, elde edilen yün ve kılların bol olması nedeniyle Taznakht halılarının dokumasında kullanılmıştır.

Amazigh dilinde Adrar Siroua olarak da adlandırılan Siroua Dağı, Ouarzazat'ın güneybatısında eski bir yanardağın 3304 metre yükseklikte doruğa çıktığı geniş bir dağ silsilesidir. Siroua Koyunu adı verilen koyun cinsi çok meşhurdur (Bkz. Şekil 31). Bu cinsi uzun tüylü, pürüzsüz, temiz ve homojen beyaz veya siyah yününün kalitesiyle ünlüdür. Taznakht'ın bulunduğu bölgenin, Siroua çevresinde kurulan bu farklı Berberi topluluklarının kadınları tarafından üretilen ve bu isimleri taşıyan halıların ününün kaynağında Siroua yününün bu kalitesi yatmaktadır (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, tarih).

Şekil 31. Siroua Koyun Cinsi

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

Koyunlardan elde edilen yünlerin kalitesi ölü ve canlı yün adıyla sınıflandırılmaktadır. Kalitesi düşük olan ölü yün, koyunun karın kısmından elde edilmektedir. Koyunun üzerinde yattığı, güneşi az gördüğü bu yünler kısadır. Kalitesi yüksek kabul edilen canlı yünler koyunun sırtından elde edilmektedir. Koyunun sırtında bulunan, güneş gören bu yünler uzundur.

Koyunların seçilmiş yünleri yıkanıp kurutulduktan sonra taranarak iyi kısımları ayıklanmaktadır. Taranan yünler, iğle eğrilerek çikrikta bükülmektedir. Dokunacak kilimin desenine, rengine göre hazırlanan “Kelefler” (yumak) doğal boya ve kimyasal boya ile boyanmaktadır.

1.4. TAZNAKHT HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN ARAÇLAR VE GEREÇLER

Taznakht halısı, genellikle hayvancılık ve tarımla geçinen, geleneklerine bağlı ailelerin dokuduğu bir sanat dalıdır. Geleneksel halıların üretimi, belirli şartların, araçların ve temel malzemelerin varlığını gerektirmektedir.

Tezgâhlar, el dokuması halılarda kullanılan çözgü ipliklerinin uzunlamasına çekildiği en önemli araçlardan biridir. Günümüzde Taznakht'ta el dokuması halı için ilkel ve tercih edilen tezgâh tipi olarak dikey dokuma tezgâhı kullanılmaktadır. Bu tezgâhların çalışma prensibinde ağızlık açma sisteminde, dokuyucu atkı ipliğini mekik aracıyla çözgü ipliklerinden geçirmekte ve atkı sıkıştırma işlemini dokuyucu kendi yapmaktadır. Bazen yatay tezgâhlar dokumada kullanılmaktadır. Yatay tezgâh, göçebe toplumlarda taşınma kolaylığı nedeniyle tercih edilmektedir. Bu tip tezgâhlarda dokumacı yerde çömelerek tezgâhı çalıştırmaktadır. Yatay tezgâhlarda yan destek tahtası yoktur. Yere kurulan dört kazık üzerine levent görevini görecek silindir biçiminde iki sopa oyuklardan geçirilmektedir. İpler bu silindir parçaların üzerine gerdirilmektedir (Bkz. Şekil 32) (Amzil, kişisel görüşme, 2022).

Dikey dokuma tezgâhı birçok evde bulunmaktadır. Halının kalitesinin oturtulmasında dokuyucuya kolaylık sağlaması nedeniyle dikey tezgâh, yatay tezgâha göre daha çok tercih edilmektedir. Bir halının dokunması altı ila on iki ay arasında sürmektedir. Bu süre zarfında kadın dokumacı diğer günlük işlerini de yapmaktadır. Dikey tezgâhlarda çözgü iplikleri tezgâhın sarma kısmına tutturulup sarılarak gerdirilmektedir. Tezgâh, Fas halkı arasında “Menjej” ya da “Maalim” olarak adlandırılmaktadır (Bkz. Şekil 33) (Ait Ahmed, kişisel görüşme, 2022).

Şekil 32. Göçebe Yer Tezgâhı

Kaynak: Amazigh Arts İn Morocco , 2002: 18.

Şekil 33. Dikey Dokuma Tezgâhı

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

El dokusu halı dokumalarda yardımcı araçlar çözgü direği, kirkit, makas ve bıçak olarak gruplandırılmaktadır (Bkz. Şekil 34). Çözgü direği, çözgü çekmeye yarayan alete denilmektedir. Zincir direğinin üzerine bir ucu sabit diğer ucu özel bir vida ile ileri geri hareket ettirilebilen iki adet demir çubuk yerleştirilmektedir. Kirkit, tahta veya demir saplı, kurşun gövdeli, tarak benzeri dişleri olan, dişleri iplerin arasına girerek düğümleri sıkıştırmak için kullanılan ahşap veya demir bir alettir. (Bkz. Şekil 35). Makas, iki elle kullanılabilen ve ayarlanabilen özel bir alettir. Halı üzerinde ilmek boylarını aynı hav

yüksekliğinde kesmek için kullanılmaktadır. Genel olarak ayarlanabilir ve ayarsız olmak üzere iki tip makas bulunmaktadır. Ayarlanabilir makaslar, halının hav yüksekliğinin her yerde aynı olmasını sağladığı için daha tercih edilmektedir. Bıçak, dokuma halının yüzeyindeki çözgü ipliği üzerindeki düğümlü ilmekleri kesmek için kullanılır. Ağaç veya metal olarak iki türü mevcuttur (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, 2022).

Şekil 34. Halı Dokumasında Kullanılan Araçlar

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

Şekil 35. Kirkit, Taznakht

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

Halı dokumada kullanılan en önemli malzeme ipliktir. Taznakht halılarının dokumasında genellikle yün ve pamuk iplikleri kullanılmaktadır. Halı dokumada atkı, çözgü ve ilmek olmak üzere üç tip iplik bulunmaktadır. İplik yapımında basit aletler kullanılmaktadır. İğ, Fas halkı arasında “Maghzel” olarak adlandırılmaktadır. Ağaçtan yapılan, yukarıdan aşağıya incelererek uzayan, takriben 4 cm çapında, 35 cm uzunluğunda kalın ucu üstte ve “ger” adı verilen metal kancalı yün eğirme aletidir (Ait Ahmed, sözlü görüşme, 2022).

Taznakht halılarının dokuma atkısında yün iplik kullanılmaktadır. İlkbahar ve sonbaharda kesilen yünler yıkandıktan sonra yün tarağı ile temizlenmektedir. Kirmen, şiş ve çıkırık ile eğirilerek iplik haline getirilmektedir. Daha sonra gelep yapılan iplikler boyaması için hazırlanmaktadır.

1.5. TAZNAKHT HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN BOYALAR VE RENKLER

Boyamadan önce çarktaki bükümlü iplikler çile haline getirilmektedir. Gelepler uçlarından bağlanarak birbirine karışmaları engellenmektedir. Doğal boyalar doğal kaynaklardan elde edilmektedir. Bitkilerin kökleri, gövdeleri, yaprakları ve çiçekleri hem taze hem de kurutulmuş olarak kullanılmaktadır (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, 2022). Doğal boyama, Taznakht'ta çok eski ve köklü bir uygulamadır. Uzun yıllardır birçok el sanatımız için gerekli olan boya bitkilerinden elde edilmektedir. Doğal boyacılıkta, boya olarak bazı mineraller, topraklar ve bitkiler kullanılmıştır (Bkz. Şekil 36).

Taznakht halılarında yaygın kullanılan renkler arasında sarı, kırmızı ve mavi bulunmaktadır (Bkz. Şekil 37). Sarı renk, Siroua'da yabani olarak yetişen “Achfoud” adlı bir tür süpürgeден elde edilmektedir. Bu çalının sarı çiçekleri toplanmakta ve güneşte kurutularak kullanılmaktadır. Boyar maddeleri yünlü elyafa sabitlemek için çeşitli mordan maddeleri kullanılmaktadır. Bunlar arasında bulunan şap, yerel olarak “Azarif” olarak adlandırılmaktadır. Azarif Siroua'dan çıkartılmaktadır. Kırmızı, bölgede yabani olarak yetişen “Taroubia” adlı bir bitkiden elde edilmektedir. Bu bitkinin kökleri boya olarak kullanılmak üzere güneşte kurutulmaktadır. Mavi, “Nila” adı verilen ve sapı 80cm yüksekliğe ulaşan çivit ağacından elde edilmektedir. Kına, safran ve soğan kabukları da boyamada kullanılmaktadır (Ait-Ahmed, sözlü görüşme, 2022) (Bkz. Tablo 1).

Şekil 36. Doğal Boyama, Taznakht

Kaynak: Labdaoui, 2022

Şekil 37. Taznakht'ta Yaygın Olarak Kullanılan Renkler

Kaynak: Mohamed Ait-Ahmed, 2022

Tablo 1. Doğal Boyacılıkta Kullanılan Bazı Bitkilerin İsimleri

	Fas lehçet/ Berberce	Türkçe	Latince	Renk
	أشفود (Aşfod)	Keçiboğan	Calicotome villosa	Sarı

Tablo 1 (Devam). Doğal Boyacılıkta Kullanılan Bazı Bitkilerin İsimleri

	Fas lehçet/ Berberce	Türkçe	Latince	Renk
	أزاريف (Azarif) الشب (alşab)	Şap	Alum	Renkleri sabitlemek için kullanılmaktadır.
	تاروبيا (Tarobyia)	Kökboya	Rubia peregrina	Kırmızı
	النيلة (Nila)	İndigo ağacı	Indigofera tinctoria	Mavi
	الحنة (Henna)	Kına	Lawsonia inermis	Turuncu tonlar
	زعفران (Zafaran)	Safran	Crocus sativus	Sarı tonlar

1.6. TAZNAKHT HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN TEKNİK VE BOYUT

Halı dokumalarında, dokuyucu çözgüsü hesaplanarak hazırlanmış ve tezgâha aktarılmış çözgünün başına geçerek desene göre ilmeklerini düğümlemekte, atkısını atmakta ve kirkit kullanarak sıkıştırma işlemini gerçekleştirmektedir. Dokuma biraz ilerledikten sonra tezgâh gevşetilmekte, dokuma alt ağaca sarılmaktadır. Dokuma işlemi bittikten sonra çözgü iplikleri kesilerek uçları kapatılmakta veya çözgü ile saçaklar oluşturulmaktadır. Düğümlerin oluşturulmasında Berberi düğümü ve Gördes düğümü kullanılmaktadır. Düğümler iki ya da dört çözgü teline atılmaktadır (Ait Ahmed, sözlü görüşme, 2022).

Halılar genellikle orta veya küçük boyda üretilmektedir. Çünkü geçmişteki herhangi bir kabilenin veya kişinin sosyal konumu, halının büyüklüğü ile tanımlanmaktadır. Abartılı uzunluğu ve kısa genişliği ile karakterize edilen üçüncü ölçü ise, yalnızca Kasbalar'da yaşayan zengin ve güçlü kabilelere aittir. Kasbalar'ın oda ve koridorlarına, uzunlukları ve genişliklerine göre halıların boyutları belirlenerek dokunmaktadır (Amzil, kişisel görüşme, 2022).

1.7. TAZNAKHT HALI DOKUMALARINDA KULLANILAN MOTİFLER VE KOMPOZİSYON ÖZELLİKLERİ

1.7.1. Motifler

Herhangi bir kültürel, sanatsal ve folklorik eylem gibi, Amazigh halısı, tarih boyunca bilgilerini dekoratif yollarla ifade etmiş halkların atalarının uygarlığının bilgisine dayanan bir sanat nesnesi olmuştur. Taznakht halılarının motifleri bu özellikleri taşımaktadır.

Amazigh halısının motiflerini, kaya resimleriyle karşılaştırdığımızda, Paleolitik çağa kadar uzanan benzerlikler karşımıza çıkmaktadır (Amzel, sözlü görüşme, 2022). Semboller, zaman içinde farklı medeniyetlerin özgün bir ürünüdür ve bu medeniyetlerin dayandığı insanoğlunun inanç, fikir ve tabiatlarının açıklayıcı bir aynasıdır. Bu motifler oluşturulma şekli ve görsel anlatımı da bir medeniyetten diğerine farklılık göstermektedir. Taznakht halılarında Amazigh sembolleri nokta, paralel, kesişen ve zikzak çizgileri gibi geometrik birimler ile eşkenar dörtgen ve üçgenin ortak kullanımı esas alınarak oluşturulmuştur. Aslında bu motifler, dövmelede, tekstillerde ve çömleklerde yaygın olarak kullanıldığı gibi, Berberilerin yaşamları boyunca yaşadıkları tüm geniş topraklarda kullanılmıştır. Bu motifler farklı anlamlar taşımaktadır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Bazı Amazigh Motiflerinin Anlamları

	Yıldırım: Erkek doğurganlığını belirtmek için kullanılan bir sembol olan kozmik izdüşümün sembolüdür.
	Güneş: Yaşamın, gücün ve bolluğun sembolüdür. Yaşamın, ısının ve ışığın kaynağıdır. Ancak aynı zamanda acımasız güçleri de bulunmaktadır. Suyun buharlaşmasına ve ekinlerin kurumasına neden olduğu için çift anlam taşıyan bir semboldür.

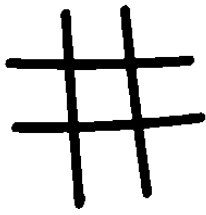
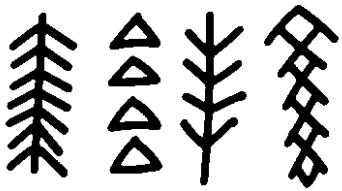
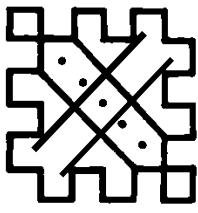
Tablo 2 (Devam). Bazı Amazigh Motiflerinin Anlamları

	<p>Ay: Güneşin karşısında kadının, doğurganlığını, değişimini ve sonsuzluğunu göstermektedir.</p>
	<p>Zeytin ağacı: Zeytin ağacı, Berberiler arasında yaygın ve kutsal ağaçlardan biridir. Zeytin ağacı gücün ve bilgeliğin sembolüdür. Zeytin yağının şifasından esinlenerek canlılığı temsil etmektedir.</p>
	<p>Mısır tanesi: Çift anlam taşıyan bir semboldür. Yerdeki tohum ölümü, çiçekli kısım ise yaşamı ifade etmektedir.</p>
	<p>Örümcek: Yaşamı çok çalışmayı, sabrı, kadını ve uyumu temsil eden bir semboldür.</p>
	<p>Kayık: Su ile ilgili bir semboldür. Güç, bereket ve bilgelik ile ilgili konulara işaret etmektedir.</p>
	<p>Akrep: İki zıt anlamı taşıyan bir semboldür. Bazen kötülüğü ve ölümü, bazen de cesareti ve dayanıklılığı ifade etmektedir. Nazardan korunmak için muska olarak kullanılan bir semboldür.</p>
	<p>Yaz (Amazigh adam sabolu): Berberilerin kendilerine verdikleri isim olan özgür insanın sembolüdür.</p>
	<p>Koç: Fiziksel gücü ve kuvveti temsil etmektedir. Yaşamın ve cömertliğin sembolüdür.</p>

Tablo 2 (Devam). Bazı Amazigh Motiflerinin Anlamları

	Kurbağa: Doğurganlık ve büyü ritüelleriyle ilişkilendirilmektedir.
	Göz: Nazardan korunmayı sembolize etmektedir. Ortadaki haç 4 yöne kötülük göndermektedir.
	Sinek: Sürekli hareket halinde, hayvanları ve insanları taciz ederek, yaşamı canlılığı ve şevkiyle, sonsuza kadar üreme ve çoğalma becerisini temsil etmektedir.
	Makas: Nazarın etkisini yok eden bir semboldür.
	Tohumlar: Doğurganlığın ve bereketin sembolüdür.
	Burun: Korunma için bir çocuğun boynuna dolanmış iplik olan karga gagasını temsil etmektedir.
	Kuş: Bereket getiren pozitif bir motiftir.

Tablo 2 (Devam). Bazı Amazigh Motiflerinin Anlamları

	Testere: Saygıyla muamele gören metal işçilerinin sembolüdür. Ayrıca metalin cinleri ve kötü ruhları uzaklaştırdığına inanılmaktadır.
	Parmak: Bir korunma sembolüdür.
	Yılan ve balık iskeletleri: Kutsal bir kişiyi temsil etmektedir. Büyülü ve tıbbi özelliklere sahiptir.
	Nesrani: Kadın ve erkekliği temsil eden bir motiftir.

Kaynak: Loubna Triki, 2014.

Birçok sembolün anlamı zamanla kaybolmuştur. Anneler ve büyükanneler nesiller boyunca belirli kalıpları, tasarımları aktarmış olsalar da dokumacılar öğrendiklerini basitçe aktaramadıklarını ve bunun ne anlama geldiğini açıkça ifade edemediklerini söylemektedirler. Berberi halılarının desenleri, kaya sanatının işaretleri ile karşılaştırıldığında, Berberiler tarafından kullanılan işaret ve biçimlerin benzerleri olduğu görülmektedir.

Çeşitli geometrik motiflere Amazigh sanatı literatüründe farklı isimler verilmiştir. Zikzak desenine, nazarı çıkarabilen orak veya makas olarak atıfta bulunmaktadır. Elmas ve üçgen genellikle bir aynayı veya gözü temsil ettiği şeklinde yorumlanmaktadır. Örtüşen üçgenlere genellikle örümcek veya bukalemun delinmektedir.

1.7.2. Kompozisyonlar

Yazılı Berberi dilinin yokluğunda, antik çağların dokumacıları, halılarına ve mağaralarına gömülü sembol, motif ve işaretler kullanarak mitlerini ve efsanelerini kaydetmiştir. Bu uygulama sembolik olarak günümüze kadar devam etmiş ve onu özgün bir sanat haline getirmiştir. Her bir Taznakht halısı dikkat çekici kompozisyonları ve yerel koyun yünü, doğal bitkisel boyaların kullanıldığı üretim süreci ile farklı ürünler haline gelmiştir. Genellikle tasarımlar, dokuyucu tarafından belirlenmekte, bu doğaçlama düzelleme halının değerini artırmaktadır. Genel olarak Taznakht halılarını diğer dokumalardan ayıran özellik özgün kompozisyon düzenlemeleridir.

Tazerbit'in kompozisyonu, ortasında sembollerle süslenmiş alan olan bir çerçevenin varlığı ile karakterize edilmektedir. Glawa halılarının kompozisyonunda, ortasında uzunluk veya genişlik olarak bölünmüş alan olan ana çerçevenin varlığı ile karakterize edilmekte ve her bölümü farklı bir teknikle dokunmaktadır.

Şekil 38. Taznakht Halılarının Çeşitli Kompozisyonları

Kaynak: Jamaledine Benlarbi, 2021.

2. TAZNAKHT KASABASI HALI ÖRNEKLERİ

Şekil 39. Örnek 1

Şekil 39. Örnek 1

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1922

Ürünün Boyutları: 124 cm x 270 cm

Uygulanan Düğüm Türü: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, kırmızı, mavi, turuncu

Kalite (10cm x 10cm): 13 x 21

Hav Yüksekliği: 0,4 cm

Kullanılan Motifler: Elmas, yıldırım, üçgen, ayna

Kompozisyon: Bordürün en dışında tarak ve içinde üçgen motifleri, orta ayna ve elmas motifleri yer almaktadır. Orta zeminde yıldırım motifi bulunmaktadır.

Şekil 40. Örnek 2

Şekil 40. Örnek 2

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1949

Ürünün Boyutları: 97 cm x 113 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes Düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, gri, beyaz

Kalite (10cm x 10cm): 20 x 23

Hav Yüksekliği: 1,1 cm

Kullanılan Motifler: Üçgen, elmas, ay, kayık, örümcek, horoz, karanfil, ayna.

Kompozisyon: Sade bir kenarsuyuna sahiptir, ortada ayna motifi yer almaktadır.

Orta zemine üçgen, elmas, ay, kayık, örümcek, horoz, karanfil, ayna motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 41. Örnek 3

Şekil 41. Örnek 3

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1940

Ürünün Boyutları: 133 cm x157 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, turuncu, kırmızı, yeşil

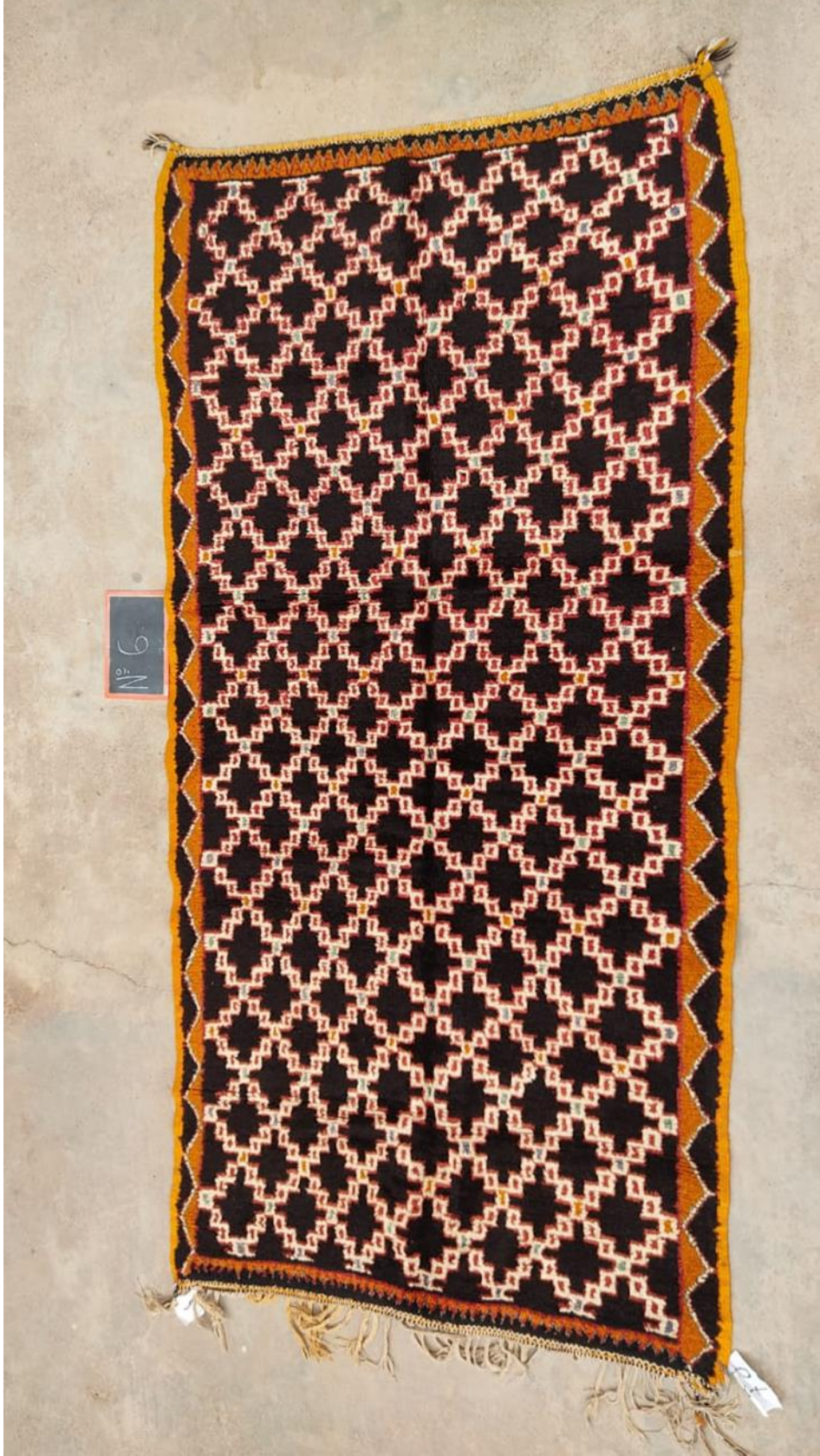
Kalite (10cm x 10cm):18x 22

Hav Yüksekliği: 1,3 cm

Kullanılan Motifler: Ayna / elmas, göz

Kompozisyon Sade bir kenarsuyuna sahiptir. Sarı zemin üzerinde ortada ayna motifi yer almaktadır. Orta zemine üçgen, elmas, ay, kayık, örümcek, horoz, karanfil, ayna motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 42. Örnek 4

Şekil 42. Örnek 4

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1954

Ürünün Boyutları: 120 cm x 240 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Turuncu, siyah, beyaz, mor, mavi.

Kalite (10cm x 10cm): 16 x 20

Hav Yüksekliği: 1,5 cm

Kullanılan Motifler: Yıldırım, elmas

Kompozisyon: Geometrik bir kompozisyona sahiptir. Kenarsuyunda zikzak motifleri bulunmaktadır. Siyah zemin üzerinde aynı boyutta elmas motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 43. Örnek 5

Şekil 43. Örnek 5

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi:1952

Ürünün Boyutları: 122 cm x 208 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, siyah, kırmızı, beyaz, yeşil

Kalite (10cm x 10cm): 15 x19

Hav Yüksekliği: 1 cm

Kullanılan Motifler: Ayna/ elmas, horoz, yıldırım, güneş.

Kompozisyon: Kenarsuyunun en dışında tarak, içinde horoz ve yıldırım motifleri bulunmaktadır. Orta zeminde siyah ve beyaz elmas motifi yerleştirilmiştir. Ayrıca her elmas motifinin ortasında bir güneş motifi yer almaktadır.

Şekil 44. Örnek 6

Şekil 44. Örnek 6

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1949

Ürünün Boyutları: 135 cm x 220 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, kırmızı, kahverengi, beyaz, yeşil

Kalite (10cm x 10cm):14 x 19

Hav Yüksekliği: 1 cm

Kullanılan Motifler: Örümcek, Amazigh adam sabolu (Yaz), yıldırım, aslan patisi, çiçek, ibrik, karanfil, makas.

Kompozisyon: Kenarsuyunda yıldırım motifi, üst ve alt kenarsuyunun en üstünde çiçek motifi bulunmaktadır. Zeminde üç parçaya ayrılmıştır. Üst, alt kırmızı parçada aslan patisi ve örümcek motifi yer almaktadır. Orta sarı parçada yıldırım, ibrik, yaz, karanfil ve makas motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 45. Örnek 7

Şekil 45. Örnek 7

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1945

Ürünün Boyutları: 130 cm x 290 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, kırmızı, yeşil

Kalite (10cm x 10cm): 16 x 20

Hav Yüksekliği: 1,5 cm

Kullanılan Motifler: Ayna, yıldırım, güneş, çapraz.

Kompozisyon: Üç tane kenar suyuna sahiptir. En dışında yıldırım, ortada örümcek ve en içte makas motifleri bulunmaktadır. Kırmızı zemin üzerine elmas ve güneş motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 46. Örnek 8

Şekil 46. Örnek 8

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1950

Ürünün Boyutları: 140 cm x 275 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, kırmızı, beyaz, turuncu.

Kalite (10cm x 10cm): 18 x 19

Hav Yüksekliği: 1,2 cm

Kullanılan Motifler: testere, tarak, örümcek, elmas, aslan patisi, göz, horoz, at.

Kompozisyon: Kenarsuyunda testere ve tarak motifleri bulunmaktadır. Turuncu zemin üzerinde yatay olarak ortada aslan patisi ve elmas motifleri yer almaktadır. Ayrıca elmas motifinin ortasında örümcek ve aslan patisi bulunmaktadır. Zemin üzerine göz, horoz ve at motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 47. Örnek 9

Şekil 47. Örnek 9

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1962

Ürünün Boyutları: 137 cm x 163 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, turuncu, kırmızı, beyaz, kahverengi, siyah

Kalite (10cm x 10cm): 18 x 22

Hav Yüksekliği: 1,5 cm

Kullanılan Motifler: Yıldırım, ayna, elmas, göz, testere, üçgen, tohumlar.

Kompozisyon: Kenarsuyunun en dışında tarak ve üçgen, içinde yıldırım motifleri bulunmaktadır. Kırmızı ve sarı zemin üzerinde ayna, elmas, göz, testere, üçgen ve tohum motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 48. Örnek 10

Şekil 48. Örnek 10

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Glawa

Üretim Tarihi: 1952

Ürünün Boyutları: 122 cm x 208 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü / kilim/ cicim

Kullanılan Renkler: Sarı, turuncu, siyah, beyaz, mor

Kalite (10cm x 10cm): 15 x 19

Hav Yüksekliği: 1 cm

Kullanılan Motifler: Göz, elmas, aslan patisi, örümcek, testere, güneş, yıldırım.

Kompozisyon: Kenarsuyunda yıldırım motifi bulunmaktadır. Zeminde beyaz, siyah, turuncu şeritler yerleştirilmiştir ve üzerinde göz, elmas, aslan patisi, örümcek, testere ve güneş motifleri yer almaktadır.

Şekil 49. Örnek 11

Şekil 49. Örnek 11

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1933

Ürünün Boyutları: 146 cm x 310 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, beyaz, kırmızı

Kalite (10cm x 10cm): 10 x 23

Hav Yüksekliği: 0,80 cm

Kullanılan Motifler: Yıldırım, ayna, elmas, göz, tarak, testere

Kompozisyon: Kenarsuyun en dışında tarak, içinde yıldırım motifleri bulunmaktadır. Sarı zemin üzerinde ayna, elmas, testere, göz ve yıldırım motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 50. Örnek 12

Şekil 50. Örnek 12

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Glawa

Üretim Tarihi: 1930

Ürünün Boyutları: 135 cm x 344cm

Uygulanan Teknikler: Berber düğümü/ kilim/ cicim

Kullanılan Renkler: Sarı, turuncu, kırmızı, siyah, beyaz, yeşil, mavi, mor

Kalite (10cm x 10cm): 15 x 21

Hav Yüksekliği: 0,90 cm

Kullanılan Motifler: Akrep, örümcek, aslan patisi, parmak, testere, üçgen.

Kompozisyon: Kenarsuyunda akrep, örümcek, aslan patisi ve parmak motifleri yer almaktadır. Zemin yatay ve dikey bir şeritle dört parçaya ayrılmıştır. Her şerit üzerinde akrep motifi bulunmaktadır. Ayrıca her parçada beyaz, siyah ve turuncu şeritler üzerinde akrep, örümcek, testere, üçgen ve aslan patisi motifleri yer almaktadır.

Şekil 51. Örnek 13

Şekil 51. Örnek 13

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1987

Ürünün Boyutları: 97 cmx 116 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, mavi, kırmızı, yeşil, beyaz, mor

Kalite (10cm x 10cm): 20 x 23

Hav Yüksekliği: 1,1 cm

Kullanılan Motifler: göz, testere, ağaç, yıldız, akrep, kuş, nesrani.

Kompozisyon: Mavi kenarsuyu üzerinde rengarenk kuş motifi yer almaktadır.

Sarı zemin üzerine yıldız, göz, testere, ağaç, nesrani ve akrep motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 52. Örnek 14

Şekil 52. Örnek 14

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1970

Ürünün Boyutları: 92 cm x174 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, kahverengi, yeşil, siyah, beyaz

Kalite (10cm x 10cm): 20 x 22

Hav Yüksekliği: 0,8 cm

Kullanılan Motifler: Örümcek, aslan patisi, tohumlar, üçgen

Kompozisyon: Kenarsuyun alt ve üstü zikzak şeklindedir ve üzerinde akrep motifi bulunmaktadır. Siyah zeminde aslan patisi, tohum ve üçgen motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 53. Örnek 15

Şekil 53. Örnek 15

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1949

Ürünün Boyutları: 106 cm x145 cm

Uygulanan Teknikler: Berber düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, turuncu, siyah, beyaz

Kalite (10cm x 10cm): 14 x18

Hav Yüksekliği: 0,4 cm

Kullanılan Motifler: Deve, göz, çiçek, çapraz.

Kompozisyon: Sade bir kenarsuyuna sahiptir. Sarı ve turuncu zemin üzerinde deve, göz, çiçek ve çapraz motifleri bulunmaktadır.

Şekil 54. Örnek 16

Şekil 54. Örnek 16

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1902

Ürünün Boyutları: 127 cm x 130 cm

Uygulanan Teknikler: Berber düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, turuncu, mavi, mor

Kalite (10cm x 10cm): 12 x16

Hav Yüksekliği: 0,3 cm

Kullanılan Motifler: Elmas, göz, gül, akrep, güneş, örümcek, makas

Kompozisyon: kenarsuyunda minik gül motifi yer almaktadır. Sarı zemin üzerinde elmas, göz, gül, akrep, örümcek ve makas motifleri bulunmaktadır.

Şekil 55. Örnek 17

Şekil 55. Örnek 17

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1969

Ürünün Boyutları: 100 cm x 210 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Sarı, pembe, siyah, beyaz

Kalite (10cm x 10cm): 17x17

Hav Yüksekliği: 1,2 cm

Kullanılan Motifler: Gül, elmas ve örümcek

Kompozisyon: Sarı kenarsuyunda örümcek motifi bulunmaktadır. Pembe zemin üzerine gül, elmas ve örümcek motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 56. Örnek 18

Şekil 56. Örnek 18

Bulunduğu Yer: Mohamed AIT-AHMED'e ait özel bir koleksiyon, Taznakht.

İnceleme Tarihi: 08.07.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 1952

Ürünün Boyutları: 98 cm x 224 cm

Uygulanan Teknikler: Berber düğümü

Kullanılan Renkler: Turuncu, mor, kırmızı, yeşil, sarı

Kalite (10cm x 10cm): 19 x 22

Hav Yüksekliği: 1,2 cm

Kullanılan Motifler: Ayna, yıldırım, elmas

Kompozisyon: Basit bir kompozisyon sahiptir. Kenarsuyunda yıldırım motifi bulunmaktadır. Kırmızı zemin üzerine elmas ve ayna motifi yerleştirilmiştir.

Şekil 57. Örnek 19

Şekil 57. Örnek 19

Bulunduğu Yer: Marakeş.

İnceleme Tarihi: 15.08.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 2000

Ürünün Boyutları: 100 cm x 235 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Turuncu, mor, kırmızı, sarı, siyah

Kalite (10cm x 10cm): 48 x 55

Hav Yüksekliği: 1,3 cm

Kullanılan Motifler: elmas, göz, burun, örümcek, tarak, testere, koç, üçgen.

Kompozisyon: Çok zengin bir kompozisyona sahiptir. Beş kenarsuyuna akrep, makas, tarak, göz ve testere motifleri bulunmaktadır. Siyah zemin üzerine elmas, göz, burun, örümcek, tarak, testere ve koç motifleri yerleştirilmiştir.

Şekil 58. Örnek 20

Şekil 58. Örnek 20

Bulunduğu Yer: Marakeş.

İnceleme Tarihi: 15.08.2022

Dokuma Türü: Tazerbit

Üretim Tarihi: 2013

Ürünün Boyutları: 105 x155 cm

Uygulanan Teknikler: Gördes düğümü

Kullanılan Renkler: Mavi, beyaz

Kalite (10cm x 10cm): 15 x 20

Hav Yüksekliği: 1 cm

Kullanılan Motifler: Göz, elmas, çizgi

Kompozisyon: Sade ve modern bir kompozisyon sahiptir. Beyaz zemin üzerinde elmas, göz ve çizgi motifleri yerleştirilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Taznakht halı dokumaları, üretiminde kullanılan hammadde ve teknik özellikleri açısından Fas'ın kültür mirası listesinde yerini almıştır. Fas'ta özellikle Taznakht'ta halı dokumacılığı geleneksel yapıda devam etmektedir. Taznakht'ın birçok yerinde halılar geleneksel olarak hem ihtiyaçları karşılamak hem de ticari olarak dokunmaktadır. Halılar bölgenin şartlarına ve etnografik özelliklerine göre farklılıklar göstermektedir. Böylece yörelere has renk, motif ve kompozisyon özellikleri ön plana çıkmakta ve halı karakterini oluşturmaktadır.

Çalışmada Taznakht halıları başta olmak üzere Berberi halı dokumacılığı alanında uzman kişilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yörede yapılmış el dokuma örneklerinden 20 tanesinin fotoğrafı çekilmiş ve bu dokumaların boyut, kompozisyon, motif, teknik özellikleri incelenmiş ve her bir ürün için hazırlanan bilgi formlarında bu özellikler belirtilmiştir.

Yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler, Ouarzazat ili Taznakht Kasabasında, Ouarzazat Kültür Bakanlığı Bölge Müdürü ve dokuma yapan bireylerle yapılan karşılıklı görüşmeler ve bilgi formlarından elde edilen verilerle sonuca gidilmiştir.

Fas dokumaları geleneksel olarak uzun yıllardan beri uygulanmaktadır. Amazigh kabileleri, halkın sözlü tarihinin ve kültürünün olan harika Fas halılarını yıllardır dokumaktadır. Birkaç yüzyıl boyunca, Amazigh kabilelerinin kadınları, Atlas Dağları'nda yetiştirdikleri koyunlardan elde ettikleri ipliklerle dokudukları halılara sahiptir. Kabileler bugün hala dağlarda yaşamakta ve bilgi birikimini anneden kıza aktarmaktadır.

Taznakht halıları Siroua yün iplikle günümüzde artık çok dokunmamaktadır. Yörede kaliteli koyun cinsi olan Siroua koyunun sayısı azalmış böylece parlak, uzun koyun yününe ulaşma imkânı kısıtlanmıştır. Yörede el dokumacılığı ile uğraşan bireylerin çoğunluğunun kadınlar olduğu görülmektedir. Kadınlar, eski Berberi geleneği olan halı dokuma sanatını sürdürmeye çalışmaktadır. Dokumada kullanacakları renklerden, desenlere kadar her aşamayla titizlikle ilgilenmekte, adeta tablo gibi eserler nakşetmektedirler.

Her biri özel çalışma ürünü olan desenler, sanatkârın kendine ait tarzı olduğuna işaret etmektedir. Bazı nakışlar, zamanla kabilelerin simgesi haline gelmiş bu da dokunan halının deseninden hangi kabileye ait olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Fas'ın güneyindeki Ouarzazat ilinin Taznakht bölgesinde yaşayan Berberi kadınlar dokudukları

halılar ile geleneklerini ayakta tutmaya çalışmaktadırlar. Bu sanat, kız çocuklarına küçük yaşlardan itibaren öğreten kadınlar tarafından nesilden nesile aktarılmıştır. Dokuma yapanların çoğunluğu dokumayı ailesinden öğrenmiş ve dokuma bir gelenek olarak devam ettirilmiştir.

Yörede yapılan alan araştırması sırasında tespit edilen dokuma örneklerinde en çok; kırmızı, yeşil, lacivert, mavi, sarı, beyaz, siyah, bordo, mor, renklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir. Doğrudan doğruya doğada bulunan boyarmaddeler ile iplik boyama şekli, malzeme ve uygulama bakımından yörelere göre farklılık göstermektedir. Ouarzazat ili Taznakht kasabası doğal boyamacılığın günümüzdeki durumuna bakıldığında; artık çoğu kişinin doğal boyama konusunda bilgi ve deneyime sahip olmadığı görülmektedir. Bu durumdan yola çıkarak Taznakht'ta doğal boyama konusundaki bilgi ve geleneklerin kaybolmaya başladığı söylenebilir. Doğal boyamadan uzaklaşılmasının nedenleri arasında safran gibi bazı bitkilerin kıtlığı ve pahalılığı ya da yünün geleneksel yöntemle doğal boyalarla boyanmasının uzun zaman alması bulunmaktadır.

Amazigh ve özellikle Taznakht halılarının birçok sembolü cinsel sembolizmden gelmektedir. Kadını, erkeği, iki cinsiyetin karşılaşmasını, evliliği, aşkı, sevgiliyi, hamileliği, doğumu ve hayatı farklı şekillerde temsil etmektedir. Diğer semboller doğurganlık, hayatta kalma, koruma, doğal ve tarımsal dünya ile ilgilidir. Çoğu halı güçlü kültürel geleneklere sıkı sıkıya bağlı topluluklarda semboller tarafından dokunmaktadır. Halılar sembolizmle doludur ve genellikle her parçayı dokuyan kadının hikâyesini anlatmaktadır. Halıların elde dokunma süresi yaklaşık altı ile on iki ay arasında değişmektedir. Halıların kompozisyon özellikleri farklılık göstermektedir. Birçok sembolün anlamı zamanla kaybolmuştur. Aile büyükleri sembollerin anlamlarını nesiller boyunca aktarmaya çalışsalar da yapılan görüşmelerde, çoğu dokuyucu teknikleri bilmesine rağmen sembollerin anlamlarını tam bilmediklerini ifade etmişlerdir.

Amazigh halkı, Berber düğümü adı verilen ve Taznakht halılarında artık nadiren kullanılan özel bir düğüm oluşturmuştur. Çalışmada elde edilen örneklerin incelemesinde bu düğümün günümüzde nadir kullanıldığı, halıların düğüm tekniğinde daha çok Gördes düğümünün tercih edildiği tespit edilmiştir.

Taznakht halıları ilk önceleri ticari amaçla dokunmamıştır. Zaman içerisinde ününün artması, yurt dışından talep edilmesi sonucunda ticari amaçla dokunmaya başlamıştır. Ticari amaçla üretim halıların, kalite, kullanılan hammadde, semboller ve

kompozisyonunda değişiklikler meydana getirmiştir. 1944 yılında Taznakht halı ilk kooperatifi Fransız makamları tarafından kurulmuş ve Yerli İşleri Servisi tarafından yönetilmiştir. Bu, uluslararası pazarlar tarafından oldukça değerli olan Taznakht halısının resmi pazarlamasının başladığı tarihtir. O zamandan beri Taznakht bölgesindeki birçok kooperatif kurulmuş ve bu tarihi sanatın gelişmesine yardımcı olmuştur. Şu anda Taznakht bölgesinde çok sayıda halı sanatçısı bulunmaktadır. Böylece Taznakht, geleneksel el sanatları, özellikle halılar için önemli bir merkez haline gelmiştir. Taznakht kilimlerinin yurtiçinden ve yurtdışından gelen turist akışı ve gelişen ticareti, zanaatkarları yabancı ve modern yaşam tarzına ayak uydurmak için Taznakht kilimlerinde yeni tasarımlar geliştirmeye ve modern kombinasyonlar sunmaya yöneltmiştir.

Taznakht halıları özelliklerini yansıtan, zengin motif ve renkleriyle özel olan bu Amazigh halı dokumalarının yörede yeniden canlanması için bazı tedbirlerin alınması önerilmektedir. Taznakht'ta kısıtlı iş imkânlarının bulunması halkı, ekonomik anlamda zorlamaktadır. Halı dokumacılığının canlandırılması amacıyla yapılan projeler halka iş imkânı sağlayacaktır. Taznakht halılarının tarihinin, sanatsal özelliklerinin araştırılması için heyetler oluşturulup bölgenin kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Achab, K. (2001). *The Tamazight (Berber) Language Profile*. https://www.researchgate.net/publication/304242405_The_Tamazight_Berber_Language_Profile (Erişim Tarihi: 30. 01. 2022).
- Ait-Ahmed, M. (2022). Taznakht El Dokuma Ve Bitkisel Boyama Yöntemleri Uzmanı. ‘Kişisel Görüşme’, Fas.
- Alsherif, A. (2014). The History Of Rock Art Research İn The Tadrart Acacus (Southwest Libya). *Adoranten 2014*, 12(1) 97-102, <https://www.rockartscandinavia.com/images/articles/a14ahmed.pdf> (Erişim Tarihi: 15. 01. 2022).
- Amzil, A. (2022). Fas Ouarzazat Bölgesi Kültür Bakanlığı Direktörü. ‘Kişisel görüşme’, Fas.
- Atçeken, İ.H. (2003). Berberîler Ve Hicrî I.Yüzyıl İslâm Fetihlerindeki Rolü. *Dergipark*, 1(2), 81-93. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/260590> (Erişim Tarihi: 15. 01. 2022).
- Baglioni, E. (2010). Sustainable Vernacular Architecture: The Case Of The Drâa Valley Ksur (Morocco).https://www.researchgate.net/publication/281035852_Sustainable_Vernacular_Architecture_The_Case_Of_The_Draa_Valley_Ksur_Morocco (Erişim Tarihi: 15. 01. 2022).
- Besancenot, J. (2009). *Costumes Du Maroc*. Paris: Horizons de France.
- Camps, G. (1074): L’Age du Tombeau de Tin Hinan: Ancetre des Touaregs du Hoggar. *Zephyrus*, 1074(25), 497, <https://revistas.usal.es/uno/index.php/0514-7336/article/view/1995> (Erişim Tarihi: 30. 01. 2022).
- Camps, G., Claudot-Hawad, H., Chaker, S. ve Abrous, D. (2011). Écriture. *Encyclopédie berbère*, E(03), 2564-2585, <https://doi.org/10.4000/encyclopedieberbere.2125> (Erişim Tarihi: 10. 01. 2022).
- Chaker, S. (2006). *Le Berbère, Une Langue De France Longtemps "Oubliee"*. https://minio.la.utexas.edu/webeditor-files/france-ut/pdf/chaker_francais.pdf (Erişim Tarihi: 30. 01. 2022).
- Chaker., S. (2004). *Langue et littérature berbères*. https://ssl.clio.fr/BIBLIOTHEQUE/pdf/pdf_langue_et_litterature_berberes.pdf (Erişim Tarihi: 03. 09. 2021).
- Cheriguen, F. (1987). Barbaros Ou Amazigh. Ethnonymes Et Histoire Politique En Afrique Du Nord. *Mots*, 955(15). 7-22. https://www.persee.fr/doc/mots_0243-6450_1987_num_15_1_1349 (Erişim Tarihi: 03. 09. 2021).
- Chtatou, M. (2019). *The Jajouka Master Musicians: A Universal Hymn To Tolerance And Peace From Morocco To The World*. https://www.researchgate.net/publication/335834528_The_Jajouka_Master_Musicians_A_Universal_Hymn_to_Tolerance_and_Peace_from_Morocco_to_the_World. (Erişim Tarihi: 15. 01. 2022).
- Chtatou, M. (2020). *Les Imazighens, Qui Sont Îls Et Que Veulent Îls*. <https://fr.akalpress.com/5550-les-imazighens-qui-sont-ils-et-que-veulent-ils/>. (Erişim Tarihi: 15. 01. 2022).
- Dougga / Thugga (b.t). Ocak 15, 2021, <https://whc.unesco.org/en/list/794>
- Dursun Yildiz, H. (1992) Berberiler. *TDV İslâm Ansiklopedi*, 5(1), 478-483, <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/5/C05002114.pdf>. (Erişim Tarihi: 15. 01. 2021).
- El-Bargui, R. (2022). Hammadde, Teknik, Boya Konularında Değerli Bilgi Ve Belgelerini Paylaşan Angouan El Sanatları Kooperatifi Başkanı. ‘Kişisel görüşme’, Fas.
- Eriñç, S. (1995). Fas. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 12(1), 184-188. <https://islamansiklopedisi.org.tr/fas> (Erişim Tarihi: 15. 01. 2021).

- Haut Commissariat Au Plan*. (b.t). Mayıs 20, 2020, https://www.hcp.ma/Horloge-de-la-population_a3531.html
- Histoire Du Drapeau Marocain* (b.t). 21 Eylül 2016, <https://tafra.ma/histoire-du-drapeau-marocain/>
- Holland, C. (2010) *Wild, Not Woolly, Berber Rugs*. <https://www.nytimes.com/2010/07/23/arts/design/23rags.html>. (Erişim Tarihi: 15. 01. 2022).
- Hublin, JJ., Ben-Ncer, A., Bailey, S., Freidline, S., Neubauer, S., Skinner, MM., Bergmann, I., Le Cabec, A., Benazzi, S., Harvati, K. & Gunz, P. (2018). *New fossils from Jebel Irhoud, Morocco and the pan-African origin of Homo Sapiens*. *Nature*, E6(546), 289–292. <https://www.nature.com/articles/s41586-018-0166-3#article-info> (Erişim Tarihi: 10. 03. 2020).
- Kaban, H., (2015) Bir Gökyüzü Ülkesi, Endülüs'ün Karşı Yakası: FAS. *Artı90*, 2015(10), 64-71, <https://harunkaban.com/gokyuzu-ulkesi-endulusun-karsi-yakasi-fas/> (Erişim Tarihi: 22. 03. 2021).
- Kefi, R., Stevanovitch, A., Bouzaïd E. & Béraudcolomb, E. (2005). *Diversité Mitochondriale De La Population De Taforalt (12.000 Ans Bp – Maroc): Une approche génétique à l'étude du peuplement de l'Afrique du nord*. *Anthropologie*, 43, 1-11. <https://www.semanticscholar.org/paper/Diversité-mitochondriale-de-la-population-de-ans-bp-Kefi-Stevanovitch/220ccaf82e7c7f1f33cb931611e2a081ceba1090> (Erişim Tarihi: 03. 10. 2020).
- Kessai, F. (2018). *Élaboration D'un Dictionnaire Électronique De Berbère Avec Annotations Étymologiques*. (Unpublished PhD Thesis). Université Sorbonne, Paris.
- Laabid, M. (2008). *La Derâa Et La Melhfa : Simplicité Et Élégance Aux Couleurs Du Sud*. <https://aujourd'hui.ma/culture/la-deraa-et-la-melhfa-simplicité-et-élégance-aux-couleurs-du-sud-88659> (Erişim Tarihi: 03. 10. 2020).
- Lafkioui, M.B. (2018). *Berber languages and linguistics*. <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199772810/obo-9780199772810-0219.xml>. (Erişim Tarihi: 03. 10. 2020).
- Maoussou, K. (2022). Sanatçı. 'Kişisel Görüşme', Fas.
- Meftaha Ameer. (2009). *Aménagement Linguistique De L'amazighe : Pour Une Approche Polynomique*. http://www.ircam.ma/sites/default/files/doc/revueasing/meftaha_ameur_asinag03fr.pdf. (Erişim Tarihi: 30. 01. 2022).
- Menasra, A., Rais, S. (2019). Dechra Of Menaa: A Model Of Amazigh Architecture With Multiple Ambiences. *International Journal Of Human Settlements*, 3(1), 3-17. <https://www.aneau.org/ijhs/Art/v3n1a01.pdf>. (Erişim Tarihi: 15. 01. 2022).
- Le Maroc en bref*. (b.t). Şubat 28, 2021, https://www.finances.gov.ma/Publication/dtfe/2020/MarocEnBref_2020.pdf
- Naji, M. (2007). *Weaving And The Value Of Carpets: Female Invisible Labour And Male Marketing İn Southern Morocco*. ((Unpublished PhD Thesis)). University College London Department of Anthropology, London.
- Nejme, F.Z., Boulaknadel, S. & Aboutajdine, D. (2012). Toward An Amazigh Language Processing. *In Proceedings Of The 3rd Workshop On South And Southeast Asian Natural Language Processing*, 8 Aralık 2012, Mumbai, India pp.173-180 <https://aclanthology.org/W12-5015>
- O'Brien, P. (2002). *Oxford Atlas of World History*. New York: Oxford University Press.
- Potart, J. (Yapımcı ve yönetmen). (2020). *Rien Ne Se Jette, Tout Se Transforme*. [Film]. Fas: American Vintage.
- Rock-Art Sites of Tadrart Acacus*. (b.t). Ekim 28, 2021, <https://whc.unesco.org/en/list/287>

- Sevde, Z. (2015). *Fas Ve Cezayir'de Berberi Kimlik Ve Siyaseti*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi: Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Sosyolojisi Ve Antropolojisi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Skounti, A. (2012). *Les Berberes Du Maroc: Qui Sont Ils, Que Sont Ils*. https://www.academia.edu/4198256/Les_Berberes_du_Maroc_Qui_sont_ils_Que_sont_ils (Erişim Tarihi: 15. 08. 2021).
- Tassili n'Ajjer*. (b.t).Ekim 28, 2021, <https://whc.unesco.org/en/list/179/>
- Triki, L. (2014). *L'artisanat Berbère: Permanence Des Matériaux, Symbolisme Des Formes*. (Unpublished PhD Thesis). Université Paris Ouest-Nanterre, Nanterre.
- Unesco Intangible Cultural Heritage List: Morocco and the 2003 Convention*.(b.t). Ekim 10, 2021, <https://ich.unesco.org/en/state/morocco-MA>
- Unesco Intangible Cultural Heritage List: Mediterranean diet 2013*. (b.t). Ekim 10, 2021, <https://ich.unesco.org/en/RL/mediterranean-diet-00884>
- World Heritage Convention*. (b.t). Ekim 28, 2021, <https://whc.unesco.org>